

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

РЕКОМЕНДОВАНО до захисту
Протокол засідання кафедри
англійської філології та перекладу
04.12.2024 № 5

Біла Христина Романівна

Кваліфікаційна робота

**АВТОРСЬКИЙ СТИЛЬ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА
В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ *ULYSSES* / «УЛІСС»**

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки
освітньо-професійної програми Переклад і міжкультурна комунікація
(англійська, німецька або французька мови)

Науковий керівник:

канд. філол. наук,

доцент

Ясинецька О. А.

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

У магістерській роботі досліджено теоретичні засади авторського стилю як важливої складової перекладу, зокрема прояв індивідуального стилю Джеймса Джойса в романі «Улісс». Розглянуто особливості сприйняття цього роману, а також виклики, що постають перед перекладачами. Проаналізовано стилістичні особливості першотексту та їх збереження в українському перекладі, зокрема ритміку, графічні, морфолого-синтаксичні та лексико-семантичні прийоми. Особливу увагу приділено перекладацьким засобам забезпечення адекватності перекладу, використанню стратегій одомашнення та форенізації, а також проблемам інтертекстуальності. Розглянуто сприйняття українського перекладу роману «Улісс» українськомовною аудиторією. Основним матеріалом для аналізу є український переклад Олександра Тереха та Олександра Мокровольського 2015 року.

***Ключові слова:** авторський стиль, Джеймс Джойс, «Улісс», переклад, інтертекстуальність, одомашнення, форенізація (відчуження).*

ABSTRACT

The master's thesis examines the theoretical foundations of the author's style as an essential component of translation, with a focus on the manifestations of James Joyce's individual style in his novel *Ulysses*. The study explores the peculiarities of perceiving this novel and the challenges faced by the translators. The analysis investigates the stylistic features of the source text and their preservation in the Ukrainian translation, particularly in terms of rhythm, graphic, morphological-syntactical, and lexical-semantic techniques. Special attention is given to adequacy-insuring translation strategies, including domestication and foreignization, as well as issues of intertextuality. The perception of the Ukrainian translation of *Ulysses* by Ukrainian readers is also specified. The primary material for analysis is the 2015 Ukrainian translation by Oleksandr Terekh and Oleksandr Mokrovolskyi.

***Keywords:** author's style, James Joyce, Ulysses, translation, intertextuality, domestication, foreignization.*

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ПЕРЕКЛАДУ	9
1.1. Поняття «авторський стиль» та його роль у літературному перекладі	9
1.2. Прояв індивідуального стилю Джеймса Джойса в романі «Улісс»	14
1.3. Особливості сприйняття роману <i>Ulysses</i> як завдання для перекладача	20
1.4. Методологія дослідження	24
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОТЕКСТУ Й ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ «УЛІСС»	29
2.1. Основні літературні прийоми Джеймса Джойса для побудови модерністського роману	29
2.2. Ритміка відтворення прози та збереження її в перекладі	35
2.3. Графічні й морфолого-синтаксичні особливості першотексту й перекладу	41
2.4. Лексико-семантичні прийоми й засоби оригіналу та перекладу	45
Висновки до розділу 2	50
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ДЖОЙСА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «УЛІСС»	52
3.1. Засоби забезпечення адекватності перекладу	52
3.2. Стратегії одомашнення та форенізації при перекладі роману «Улісс»	59
3.3. Інтертекстуальність роману «Улісс» як перекладацька проблема	63
3.4. Особливості сприйняття перекладу роману «Улісс» українською аудиторією	70
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	89
Додаток А. Аналіз стратегій форенізації та одомашнення у 10-му епізоді «Улісса»	89
Додаток Б. Стилiстичні прийоми 1-го епізоду роману «Улісс»	92
Додаток В. Частотність використання стилістичних прийомів у першому епізоді роману «Улісс»	95
Додаток Г. Хронологія перекладів роману «Улісс» різними мовами	96
Додаток Д. Частота застосування стратегій форенізації (відчуження) та одомашнення	97

ВСТУП

Літературний переклад є важливою складовою міжкультурної комунікації, що дозволяє доносити до широкої аудиторії досягнення світової літератури. Переклад складних творів, таких як роман Джеймса Джойса «Улісс», не лише сприяє обміну культурними цінностями, але й допомагає збагатити національну літературну спадщину. Література є частиною ширшого культурного контексту, і її розвиток не може бути відокремлений від глобальних культурних процесів. Українська література, як і будь-яка інша, не існує у вакуумі, а перебуває в постійній взаємодії із зарубіжними літературними системами [15, с. 12]. Саме тому переклад «Улісса» українською мовою не лише забезпечує доступ до цього знакового модерністського твору, але й розширює горизонти української літератури, інтегруючи його в полісистему світової літератури.

Теорія полісистем, розроблена ізраїльським літературознавцем Ітамаром Евен-Зохаром у 1970-х роках, є ключовим інструментом для розуміння взаємодії між літературними системами та місця перекладу в цій взаємодії. Згідно з цією теорією, література будь-якої країни функціонує як частина багаторівневої та динамічної полісистеми, яка постійно перебуває у взаємодії з іншими літературними системами [28, с. 49]. Перекладні тексти можуть мати там центральне або периферійне значення, залежно від культурних, політичних та історичних умов. У періоди інтенсивного культурного обміну, переклад часто відіграє провідну роль у розвитку національної літератури, вводячи нові ідеї та стилістичні новації.

У випадку перекладу «Улісса» на українську мову цей текст набуває особливого значення не лише як переклад зарубіжної класики, але і як вагомий внесок у розвиток української літератури. Завдяки перекладу цей модерністський роман інтегрується в український літературний контекст, збагачуючи його новими формами вираження та ідеями. Таким чином, переклад «Улісса» стає частиною української полісистеми, впливаючи на її розвиток і еволюцію. Концепція полісистем допомагає усвідомити, що переклад не є другорядним явищем, а

активним елементом, який формує національну літературу та сприяє їхньому взаємозбагаченню.

Джеймс Джойс, один із найвідоміших представників модернізму, активно експериментував з мовними засобами та структурою твору, що робить його роботи винятково складними для перекладу. Роман «Улісс» часто вважається вершиною модерністської світової літератури завдяки своїм складним інтертекстуальним зв'язкам, новаторським стилістичним прийомам та експериментам із мовою [20, с. 153]. Переклад такого твору вимагає від перекладача не тільки знання мови, але й здатності проникати у глибинні смисли та стилістичні особливості тексту. Відтворення стилю Джойса є важливою проблемою для перекладознавства, оскільки перекладач має вирішити складне завдання – збереження оригінальної ритміки, лексичних та синтаксичних особливостей, що часто вимагає використання творчих рішень.

Перший повний український переклад роману «Улісс» з'явився лише у 2015 році, завдяки зусиллям Олександра Тереха та Олександра Мокровольського. Їхня робота стала вагомим внеском не тільки в українське перекладознавство, але й у загальний літературний процес. Переклад «Улісса» є важливою складовою формування сучасної української літературної полісистеми, інтегруючи українську літературу в глобальний літературний контекст та розширюючи її межі.

Переклад таких складних модерністських текстів, як «Улісс», несе низку викликів. Перекладачі мають зберегти багатозначність мови, інтертекстуальність і стиль Джойса, адаптуючи їх до української культурної традиції та мови. Цей процес ускладнюється ще й тим, що українська літературна традиція за часів незалежності ще не мала великих досліджень творчості Джойса. Саме тому дослідження авторського стилю Джеймса Джойса в перекладі є важливою та актуальною темою.

Актуальність роботи полягає в тому, що переклад «Улісса» не тільки розширює доступ української аудиторії до класичних творів світової літератури, але й робить значний внесок у розвиток української літератури в контексті глобальних літературних процесів.

Об'єктом дослідження є власне роман *Ulysses* Джеймса Джойса та його український переклад «Улісс», виконаний Олександром Терехом та Олександром Мокровольським.

Предмет дослідження – стилістичні прийоми та особливості авторського стилю Джеймса Джойса, що відтворюються в українському перекладі роману «Улісс».

Мета дослідження полягає у визначенні способів та засобів збереження авторського стилю Джеймса Джойса в українському перекладі роману «Улісс». Дослідження також націлене на виявлення специфіки перекладацької інтерпретації складних літературних прийомів, таких як інтертекстуальність, внутрішні монологи, мовна гра та стилістичні інновації, які є характерними для творчості Джойса.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- дослідити поняття «авторський стиль» у контексті літературного перекладу та визначити його роль у процесі перекладацької діяльності;
- проаналізувати основні стилістичні особливості тексту роману «Улісс»;
- вивчити засоби, використані перекладачем для відтворення стилю Джеймса Джойса в українському перекладі роману;
- визначити особливості сприйняття українського перекладу роману «Улісс» аудиторією та літературною критикою.

Методи дослідження, застосовані для досягнення мети, включають загальнонаукові (індукція, дедукція, аналіз, синтез) та специфічні методи перекладознавчого й стилістичного аналізу, порівняльний та контрастивний, щоб виявити, зіставити та визначити особливості оригіналу та перекладу – аналогії та відмінності між першотекстом і перекладом. Також було застосовано методи критичного аналізу літератури та перекладознавчих досліджень для формування теоретичної бази кваліфікаційної роботи.

Матеріалом дослідження є роман «Улісс» Джеймса Джойса в оригіналі та його український переклад, виконаний Олександром Терехом та Олександром Мокровольським. У дослідженні було використано не лише текст роману, але й

наукові публікації, присвячені питанням перекладу модерністських творів, а також критичні огляди українського перекладу «Улісса».

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше було здійснено комплексний аналіз стилістичних особливостей українського перекладу роману «Улісс» з метою виявлення специфіки відтворення авторського стилю Джеймса Джойса. Робота також пропонує новий погляд на питання збереження стилістичних особливостей оригіналу при перекладі складних модерністських текстів.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що вона сприяє розвитку теорії перекладу модерністських творів, зокрема вивчення способів збереження авторського стилю Джеймса Джойса в українському перекладі Улісса. Робота розширює розуміння методів аналізу складних літературних прийомів, таких як інтертекстуальність і мовна гра, а також підкреслює важливість збереження стилістичних особливостей оригіналу при перекладі.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості застосування висновків дослідження для вдосконалення методик перекладу модерністських творів. Зокрема, результати можуть бути використані у викладанні курсів перекладу, стилістики, а також у практиці перекладачів, які працюють з складними літературними текстами. Крім того, дослідження може стати базою для подальшого вивчення творчості Джойса в контексті перекладацьких студій.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи проводилася на шести конференціях, таких як: Міжнародна науково-практична конференція «Література, психологія, педагогіка у ракурсах взаємодії» (м. Дніпро, листопад 2023 року), VIII Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різномірних систем» (м. Дніпро, листопад 2023 року), X Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Сучасні лінгвістичні парадигми» (м. Дніпро, квітень 2024 року), XXI Міжрегіональна науково-практична конференція молодих учених та аспірантів «Дослідження молодих науковців у галузі гуманітарних наук» (м. Дніпро, травень 2024 року), VIII Міжнародна науково-практична конференція

«Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення» (м. Дніпро, листопад 2024 року), ІХ Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем» (м. Дніпро, листопад 2024 року).

Основні положення магістерської роботи висвітлено в шести одноосібних **публікаціях** такої тематики: «Ритмічність роману Джеймса Джойса *Ulysses* та її збереження в українському перекладі» [9], «Стратегії одомашнення та відчуження в українському перекладі роману Джеймса Джойса *Ulysses* / “Улісс”» [10], «Прояви індивідуального стилю Джеймса Джойса в романі “Улісс” та його збереження в перекладі» [6], «Особливості сприйняття роману Джеймса Джойса *Ulysses* як завдання для перекладача» [5], «Прояви інтертекстуальності в романі Джеймса Джойса *Ulysses*» [7] та «Морфолого-синтаксичні особливості роману “Улісс” Джеймса Джойса та їх відтворення при перекладі» [8].

Структура роботи визначається логікою дослідження і складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (102 позиції) та п'яти додатків аналітичного й статистичного характеру. У першому розділі розглядаються теоретичні засади дослідження авторського стилю як важливої складової перекладу. Другий розділ присвячений аналізу стилістичних особливостей роману Джеймса Джойса та їх відтворенню в перекладі. У третьому розділі досліджуються перекладацькі засоби забезпечення адекватності перекладу та їх вплив на сприйняття українською аудиторією. Загальний обсяг магістерської роботи – 97 сторінок; без урахування списку використаних джерел та додатків – 77 сторінок.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Поняття «авторський стиль» та його роль у літературному перекладі

Поняття авторського стилю, або ідіостилю, є одним із центральних у дослідженні художніх текстів та процесі перекладу. Стиль письменника формується під впливом його світогляду, культурного контексту, особистого досвіду, художніх намірів та мови, яку він використовує. Цей стиль є відображенням його індивідуальності та відрізняється від загальних мовних норм, створюючи унікальний образ світу через лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні засоби.

Згідно з визначенням Н.С. Болотнової, авторський стиль є результатом індивідуальної творчої манери письменника, яка виражається через добір мовних засобів, структурних елементів та образотворчих прийомів. Ідіостиль створює не просто лінгвістичний каркас тексту, а й надає йому естетичного та емоційного забарвлення, яке формує враження читача від твору [20, с. 4]. Наприклад, у випадку Джеймса Джойса, особливо його роману «Улісс», авторський стиль є складним, інноваційним та експериментальним, що робить його переклад надзвичайно важким завданням для перекладача.

Як відзначає І. Подгаєцька, індивідуальний стиль відображає художнє бачення автора і створює новий, лише йому властивий образ світу. Це вимагає від перекладача збереження не тільки змістової частини тексту, але й стилістичних елементів, що є невід'ємною частиною ідіостилю. Тож перекладачеві доводиться вирішувати двоєдине завдання: адаптувати текст для іншої культури, зберігаючи при цьому унікальність авторського стилю.

Ідіостиль також визначається як система засобів вираження, що характеризується регулярним використанням певних лексичних, синтаксичних,

стилістичних та граматичних елементів. У художньому тексті ці елементи створюють наративні, стилістичні й естетичні доміанти, які відрізняють тексти одного автора від іншого. Важливою рисою ідіостилю є здатність відобразити авторське світосприйняття, його ставлення до дійсності та оточуючого світу.

Поняття ідіостилю тісно пов'язане з ідіолектом, який вказує на сукупність мовних особливостей, притаманних конкретній людині, а не тільки письменникові. Ідіолект – це індивідуальна варіація мови, яку використовує певний автор для вираження своїх думок у тексті. У літературних творах ідіостиль проявляється на всіх мовних рівнях: від лексичних і фразеологічних засобів до стилістичних прийомів [40, с. 101].

Один із центральних аспектів перекладознавства – це відтворення ідіостилю автора в перекладі. Перекладач має не лише передати зміст оригінального тексту, але й зберегти його стилістичні особливості, що є вкрай складним завданням. Відомі перекладознавці наголошували, що під час перекладу важливо не лише дотримуватися стилістичної точності, але й зберігати комунікативну функцію тексту, створюючи аналогічне естетичне враження [61, с. 49]. Тобто відтворення стилю письменника в перекладі потребує збереження головних стилістичних доміант, які формують особливості ідіостилю.

Індивідуальний стиль різних письменників виражається через унікальні прийоми, які вони використовували у своїй творчості, і ці прийоми стають невід'ємною частиною їхнього ідіостилю. Наприклад, Марсель Пруст, автор семитомного роману-епопеї «У пошуках втраченого часу», також відомий своїм унікальним стилем, що ґрунтується на використанні технік потоку свідомості та розширених спогадів. Його ідіостиль відзначається надзвичайно довгими реченнями, багатими на деталі й образи, які відображають складність людських переживань іплинність часу. Цей стиль вимагає від перекладача значних зусиль для збереження атмосфери, створеної автором, і забезпечення читача можливістю відчувати глибину емоцій, що їх намагається передати Пруст.

Інший відомий приклад – Ернест Гемінґвей, чий стиль суттєво відрізняється своєю лаконічністю та простотою. Інша його назва – «телеграфний» стиль,

оскільки він характеризується короткими реченнями, мінімалістичним підходом до описів і використанням прямої мови, що створює ефект стриманості й емоційної напруги. Такий стиль часто ще називають «теорією айсберга», оскільки більшість смислових нашарувань залишається прихованою під поверхнею, і читач має самостійно інтерпретувати події та емоції персонажів. Це ставить перед перекладачем завдання збереження стислості та точності виразів, що водночас передають глибокі почуття та думки.

Габріель Гарсія Маркес у своїх творах використовував стиль, який часто називають магічним реалізмом. Він майстерно поєднував реальність із фантастичними елементами, створюючи ефект казковості в буденних ситуаціях. Його стиль вирізняється яскравими метафорами, багатством образів і ліричністю мови, що робить переклад його творів особливо складним. Перекладач має зберегти не лише зміст, але й магічну атмосферу, яка є важливою частиною стилю Маркеса.

Франц Кафка створює в своїх творах атмосферу абсурду та відчуження, яка є важливою частиною його ідіостилу. Використання чіткої, майже офіційної мови, парадоксальність ситуацій і пригніченість персонажів є характерними рисами його стилю. Твори Кафки часто описують абсурдність бюрократії та ізоляцію людини, а перекладач має передати цю атмосферу, не втрачаючи важливих деталей, які роблять цей стиль унікальним.

Вільям Фолкнер також є яскравим прикладом письменника з унікальним авторським стилем. Його тексти наповнені складними синтаксичними структурами, частими змінами перспективи та використанням внутрішніх монологів, що допомагає передати складність людських відносин і соціальних проблем Півдня США. Наприклад, у романі «Шум і лють» Фолкнер використовує зміну часових площин і точок зору для відтворення психологічних станів персонажів, що вимагає від перекладача збереження оригінальної структури і стилістичних особливостей.

Переклад стилістики твору – це один із найскладніших аспектів перекладацької діяльності. Як зазначав В. В. Коптілов, перекладач повинен

органічно поєднувати змістовне відображення оригіналу з глибоким відтворенням його стилю [27, с. 78]. Стиль твору несе в собі не тільки естетичну цінність, але й функціонує як засіб передачі емоційного та психологічного навантаження. Неправильне тлумачення стилю може призвести до втрати смислового багатства оригіналу, адже саме через стиль автор доносить свої ідеї, настрої та позиції.

Дослідження авторського стилю, або ідіостилу, має на меті виділення стилістичних прийомів, якими користується автор, та їх збереження у перекладі. Стилістичні прийоми Джойса, такі як потік свідомості, складні інтертекстуальні зв'язки та мовні експерименти, є ключовими аспектами його стилю, що потребують особливої уваги під час перекладу.

Успішний переклад художнього твору можливий лише за умови збереження стилістичних домінант оригіналу. Як зазначає К. І. Філоненко, ідіостиль є системою текстотворчих домінант, які визначають структуру та стилістику тексту. Ці домінанти включають лексичні, синтаксичні, семантичні та прагматичні елементи, які створюють унікальний стиль кожного автора. Важливо, щоб переклад не лише відтворював зміст, але й зберігав ці домінанти, адже втрата стилістичних елементів може суттєво змінити сприйняття твору [39, с. 11].

Для перекладача збереження ідіостилу стає важливим завданням, оскільки втрата авторських стилістичних прийомів може призвести до спотворення змісту та художнього ефекту. Стиль не лише допомагає передати текстуальну інформацію, але й формує емоційний та естетичний вплив на читача. Збереження стилю, таким чином, є одним із найскладніших аспектів перекладу, оскільки потребує точного відтворення мовних засобів у новому контексті.

Одним із методів, який може допомогти у збереженні ідіостилу, є застосування корпусних досліджень у перекладознавстві. Корпусна лінгвістика дозволяє досліджувати паралельні тексти оригіналу та перекладу, порівнюючи їх за лексичними, морфологічними та синтаксичними характеристиками. Використання таких інструментів дає змогу виявити особливості передачі авторського стилю в перекладі, а також вдосконалити процес перекладацької еквівалентності.

Зокрема, корпуси паралельних текстів надають можливість досліджувати специфіку лексичного складу та синтаксичних структур, що використовуються в оригіналі й перекладі. Завдяки цьому можна розробляти стратегії для пошуку відповідних еквівалентів, які зберігають стилістичні домінанти оригіналу. Корпусні технології також дозволяють оптимізувати кількісні методи аналізу, зокрема статистичні методи, які стають дедалі популярнішими у мовному моделюванні [40, с. 97].

Однак збереження авторського стилю не завжди можливе без трансформацій. Перекладач має враховувати не тільки мовні особливості оригіналу, але й культурні реалії цільової аудиторії. Як зазначають О. Я. Дойчик і Ю. О. Бендак, переклад неможливий без інтерпретації, оскільки всі елементи тексту пов'язані з контекстом оригіналу [21, с. 27]. Перекладач має адаптувати текст таким чином, щоб зберегти не лише зміст, але й естетичне навантаження, яке несе оригінал.

Стилістика перекладу також залежить від доби, коли він створюється, та індивідуальних особливостей перекладача. Р. П. Зорівчак наголошувала, що кожен переклад несе в собі відбиток індивідуальності перекладача, який залежить від культурних традицій і літературних течій, сформованих протягом часу [20, с. 154]. Тож переклади одного і того ж твору можуть суттєво відрізнятися в залежності від стратегій і тактик, застосованих різними перекладачами.

Отже, ідіостиль автора є ключовим елементом, який має бути збережений у перекладі для забезпечення еквівалентності між оригіналом і перекладом. Важливість стилю полягає в тому, що він передає не лише зміст тексту, але й його естетичну та емоційну складові. Втрата стилістичних елементів може спотворити сприйняття твору та позбавити його оригінальної глибини і смислу. Перекладачі повинні бути готові до творчих адаптацій, щоб забезпечити не лише точність, але й збереження того унікального відбитку, який надає стилістика оригіналу глибині твору, його духовній суті та емоційному ефекту на читача.

1.2. Прояв індивідуального стилю Джеймса Джойса в романі «Улісс»

Індивідуальний стиль Джеймса Джойса розвивався під впливом багатьох чинників, серед яких ключову роль відіграли політична ситуація в Ірландії, сімейне оточення, освіта та його ставлення до релігії. Політичні обставини в Ірландії на рубежі XIX і XX століть суттєво вплинули на формування світогляду Джойса та його творчості. Ірландія перебувала під британським пануванням, і питання автономії та національної ідентичності були важливими для ірландського суспільства. Джойс зростав у часи активних обговорень про Гомрул та земельну реформу, і цей політичний контекст сформував його критичне ставлення до влади та ідеї незалежності [19, с. 15]. У романі «Улісс» та інших творах Джойса політична ситуація Ірландії часто відбивається у формі сатири та критики соціальних і політичних структур.

Сімейне оточення також відіграло значну роль у розвитку індивідуального стилю Джойса. Він народився в католицькій сім'ї середнього класу, де батько мав великий вплив на формування його особистості, хоча сім'я переживала фінансові труднощі та соціальні негаразди. Батько Джойса, Джон Джойс, був людиною самотньою, але непередбачуваною, і часто їхня сім'я зазнавала фінансових проблем через його нерозважливість [19, с. 17]. Таке нестабільне середовище вплинуло на Джеймса Джойса, формуючи в ньому спостережливість та іронічне ставлення до життя, що згодом стало невід'ємною частиною його творчості.

Католицька школа, де навчався Джойс, також справила значний вплив на його стиль. Джойс отримав освіту у кращих єзуїтських школах, де відчував великий тиск з боку релігійних догматів. Це спричинило формування його критичного ставлення до католицької церкви та релігії загалом [96, с. 9]. У своїх творах він часто звертався до релігійної тематики, поєднуючи її з елементами іронії та критики. Наприклад, у романі «Улісс» Джойс неодноразово звертається до теми релігійного впливу на особистість, а його головний герой, Леопольд Блум, має складні відносини з релігією, що відображає власні сумніви Джойса.

Культурний та інтелектуальний контексти, у яких формувався Джойс, також мали суттєвий вплив на його індивідуальний стиль. Джойс черпав натхнення з класичної літератури, зокрема творів Гомера, Данте, Шекспіра, а також із сучасної йому модерністської літератури. Класичні міфи та філософські трактати, як, наприклад, «Одіссея» Гомера, стали джерелом для творення символічного каркасу його найвідомішого твору – роману «Улісс», де він використовує класичні міфи для створення паралелей між сучасним життям і античними сюжетами, що додає тексту додаткових рівнів змісту та символізму.

Крім того, інтелектуальні напрямки його часу, такі як фрейдизм і психоаналіз, також мали великий вплив на Джойса та його творчість. Використання техніки потоку свідомості є однією з ключових характеристик його стилю. Ця техніка дозволяла передавати складні психологічні стани героїв, показуючи їхні внутрішні переживання та думки в режимі реального часу [91, с. 2]. Саме під впливом цих ідей він розробив унікальний підхід до психологічного зображення персонажів, який став однією з найвпливовіших характеристик його індивідуального стилю. Джойс умів поєднувати складні філософські концепції з детальним описом повсякденного життя, що створювало багатогранний і багаторівневий текст.

Модернізм як літературний рух також відіграв ключову роль у формуванні стилю Джойса. Поряд з іншими видатними представниками модернізму, такими як Марсель Пруст і Вірджинія Вулф, Джойс досліджував суб'єктивність та фрагментарність сучасного життя. Модерністські автори прагнули до нових форм художнього вираження, відходячи від традиційних літературних структур і акцентуючи увагу на внутрішньому світі людини. Джойс став одним із найвідоміших представників цього руху завдяки своїм новаторським підходам до зображення дійсності [71, с. 159]. Його стиль відрізняється експериментами з мовою, глибокою символікою, полістилістичністю та технікою потоку свідомості, яка стала головною візитівкою його творчості та вершиною його творчих досягнень.

Індивідуальний стиль Джойса найповніше проявляється в романі «Улісс», який вважається одним із найскладніших і найвпливовіших творів модерністської літератури. Роман став кульмінацією стилістичних пошуків письменника, де Джойс вдало поєднав глибокий філософський зміст із унікальними літературними техніками. Водночас стиль Джойса не був сталим – він еволюціонував протягом його творчого шляху [18, с. 8]. Його ранні твори, такі як «Дублінці» та «Портрет митця замолоду», демонструють зацікавленість реалістичним зображенням життя. Проте вже в цих творах проявляються новаторські риси, зокрема використання техніки потоку свідомості [24, с. 313], яка дозволяє розкрити внутрішній світ персонажів і стане центральною технікою в його наступному творі – «Улісс».

У «Дублінцях» і «Портреті митця замолоду» Джойс починає використовувати ідіосинкратичні техніки, спрямовані на відображення складних внутрішніх станів персонажів. Він поступово відходить від традиційних наративних форм, тяжіючи до більш суб'єктивних, асоціативних методів зображення думок і почуттів. Такий перехід до суб'єктивності виявляє глибокий інтерес Джойса до психології та свідомості, що стане основою його стилістичних пошуків у наступних романах.

Однією з найвідоміших стилістичних інновацій Джойса є саме техніка потоку свідомості, яку він досконало використовує у творі «Улісс» та згодом доведе до кульмінації у «Поминах за Фіннеганом». Ця техніка дозволяє автору передати внутрішній монолог персонажів, виражаючи їхні спонтанні думки, емоції та асоціації. Потік свідомості не обмежується логікою чи послідовністю; навпаки, він відображає хаотичність і непередбачуваність людського мислення [6, с. 33]. Джойс використовує цю техніку для створення багат шарового та глибоко особистого зображення своїх персонажів, зокрема Леопольда Блума та Стівена Дедала. Така стилістична техніка руйнує традиційний хронологічний порядок подій і замінює його асоціативною логікою, що створює ілюзію безперервного потоку думок, який не підкоряється звичайним законам часу й простору.

Роман «Улісс» демонструє, як Джойс інтегрує потік свідомості в наративну структуру, створюючи текст, що водночас викликає асоціації з класичною

літературною традицією та відходить від неї. Ця техніка занурює читача у внутрішній світ персонажів, дозволяючи розкрити їхні думки, почуття та спогади в режимі реального часу. Потік свідомості допомагає передати внутрішні переживання героїв з максимальною точністю [45, с. 89], що створює багатовимірне та глибоке зображення людської свідомості.

Ще одним важливим аспектом індивідуального стилю Джойса є використання міфологічних алюзій і символіки [89, с. 273]. «Улісс» побудований на паралелях із «Одіссеєю» Гомера [78, с. 134], а його структура відтворює подорож Одиссея, перенесену в контекст сучасного Дубліна. Кожна глава роману відповідає певній події в епосі Гомера, а персонажі роману – Леопольд Блум, Стівен Дедал та інші – є своєрідними аналогами міфологічних героїв. Така структурна побудова дозволяє Джойсу створити багатошаровий текст, у якому сучасні події набувають універсального, міфологічного значення.

Міфологічні алюзії, застосовані в «Уліссі», не тільки надають тексту глибини, але й дозволяють автору розширити межі реальності, демонструючи її умовність і відносність. Тож Джойс пропонує читачеві новий спосіб бачення світу, у якому буденність і міфологія зливаються в єдиний наратив. Наприклад, подорож Леопольда Блума по Дубліну протягом одного дня – це сучасна інтерпретація пригод Одиссея [78, с. 134], яка розкриває глибокі філософські питання і водночас зображує буденне життя.

Ще однією ключовою рисою індивідуального стилю Джойса є його експерименти з мовою. В «Уліссі» він використовує різноманітні стилі та форми мови, переходячи від формального наративу до розмовної мови, від складних літературних побудов до грубого сленгу [49, с. 55]. Така стилістична варіативність відображає різноманіття досвіду та поглядів персонажів, а також підкреслює поліфонічність роману. Джойс активно використовує мову як засіб для створення унікальної атмосфери кожної сцени, експериментуючи з граматиною, синтаксисом і лексикою.

Одним із найяскравіших прикладів лінгвістичних експериментів у романі є 14 епізод («Бики Сонця») [6, с. 34], де Джойс використовує техніку імітації

історичного розвитку англійської мови. Він починає з англосаксонських форм і поступово переходить до сучасної мови, демонструючи еволюцію літературного стилю та мови. Це не лише свідчить про глибокі знання автора про літературну традицію, але й дозволяє по-новому поглянути на функцію мови в літературі.

Лінгвістичні експерименти Джойса також включають гру з синтаксисом, граматику та лексику. Він створює нові слова і використовує незвичні синтаксичні конструкції для того, щоб передати складні емоційні стани персонажів або створити певний ефект. Наприклад, Джойс застосовує алітерацію та римування у діалогах для створення музичного ефекту й підкреслення ритму думок і мовлення персонажів [9, с. 20]. Цей прийом не тільки робить текст більш поетичним, але й додає йому багатозначності та емоційної глибини.

Роль Дубліна в романі також є важливим елементом індивідуального стилю Джойса. Місто виступає не лише фоном для подій, але й стає повноцінним персонажем, який взаємодіє з героями роману. Джойс використовує реальні місця й події, щоб створити відчуття автентичності та занурити читача в атмосферу Дубліна початку ХХ століття. Однак, на відміну від реалістичних романів, де місто часто виступає статичним елементом, в «Уліссі» Дублін є динамічним простором, що змінюється разом із персонажами. Місто стає метафорою для внутрішніх переживань героїв, а також для відображення універсальних тем, таких як пошук ідентичності, зміна цінностей і значення історії.

Ще однією важливою характеристикою стилю Джойса є його здатність до тематичної багатогранності. Роман охоплює широкий спектр тем – від екзистенційних питань і філософських роздумів до соціальних і політичних проблем. Джойс розглядає життя звичайних людей через призму універсальних людських переживань, досліджуючи такі теми, як любов, смерть, ідентичність, релігія, націоналізм і сексуальність.

Тематична багатогранність «Улісса» вимагає від автора використання різних стилістичних прийомів і технік, що робить роман надзвичайно складним, але водночас багатозаровим твором. Джойс створює текст, який можна інтерпретувати на різних рівнях, і кожен із цих рівнів відкриває нові аспекти його

індивідуального стилю. В «Уліссі» майстерно поєднані буденне і філософське, що надає твору унікальної глибини та робить його одним із найважливіших романів ХХ століття.

Іншою характеристикою індивідуального стилю Джойса є його вміння створювати мовні ігри та використовувати неологізми й okazіоналізми [8, с. 19]. Це не тільки додає тексту певної грайливості, але й дозволяє автору створювати нові значення та асоціації. Наприклад, у одинадцятому епізоді роману Джойс використовує неологізм «*ferreteyed porkbutcher*» [68, с. 58], який в українському перекладі передається як «*різник з тхорячими очима*» [19, с. 121]. Такі лінгвістичні інновації є важливим елементом індивідуального стилю Джойса і роблять його твори унікальними в плані використання мови.

У романі «Улісс» Джойс також активно використовує стилізації та пародії на різні жанри й літературні форми. Наприклад, у сьомому епізоді роману він стилізує газетні заголовки, використовуючи кліше та банальності, що відображають роботу редакції. Ця стилізація є ще одним прикладом багат шаровості тексту й демонструє здатність Джойса використовувати різні жанрові форми для створення складного і багатовимірного твору [22, с. 155]. Одним із центральних символів роману є море, яке постійно з'являється в думках і роздумах героїв. Море символізує як фізичний простір, так і метафізичну подорож героїв. Для Леопольда Блума море стає символом невідомого і таємничого, водночас воно є джерелом життя і смерті. Цей символ є одним із багатьох, які Джойс використовує для поглиблення філософського змісту роману.

Отже, індивідуальний стиль Джеймса Джойса в романі «Улісс» є складною комбінацією інноваційних технік, лінгвістичних експериментів, міфологічних алюзій і глибоких філософських роздумів. Це не тільки визначає унікальність його творчості, але й створює можливості для багатогранних інтерпретацій, що робить «Улісс» важливим етапом у розвитку модерністської літератури.

1.3. Особливості сприйняття роману «Улісс» як завдання для перекладача

Особливості сприйняття роману «Улісс» Джеймса Джойса довгий час ставили перед перекладачами численні виклики, зумовлені стилістичною складністю, культурними алюзіями та мовними експериментами, що супроводжували його роботу. Для українських перекладачів, які взялися за цей переклад, ключовим завданням було збереження стилю Джойса, не відходячи далеко від оригіналу, але водночас адаптуючи текст для українського читача.

У дослідженнях перекладу творів Джойса, особливо «Улісса», теоретики та практики зіштовхувалися з труднощами, спричиненими специфікою тексту. Марія Бондаренко у своїй роботі зазначає, що твори Джойса характеризуються складною мовною структурою та стилістичною варіативністю, що ставить перед перекладачами непрості завдання [13, с. 68]. Складність полягає не лише в тому, щоб відтворити мовні особливості тексту, але й у збереженні глибоких алюзій та міжтекстових зв'язків. У ранніх перекладах «Улісса» спостерігалася тенденція до втрати частини цих зв'язків через недостатньо розвинену перекладацьку традицію. Багато перекладачів намагалися компенсувати це шляхом додавання коментарів та приміток, щоб пояснити читачам специфіку контексту, як-от ірландські культурні реалії або цитати з класичних творів.

В українському перекладі коментарів та приміток майже немає, адже вимоги щодо публікацій «Улісса», сформульовані самим Джеймсом Джойсом, передбачали заборону на видання під однією обкладинкою з романом будь-якої передмови або пояснювальної інформації. Це також було зумовлено обраною перекладачами стратегією форенізації (відчуження) при перекладі. Через відсутність коментарів переклад був певним чином розкритикований українським літературознавцем Євгенієм Стасіневичем, який зазначав: *«Вочевидь, “Улісс” зшитий повністю з цитат, і у хороших американських виданнях коментарі перевищують обсяг роману у чотири рази. Однак не можна забувати, що головний твір Джойса – це ще й прекрасний психологічний роман. То як читати*

Джойса? На мою думку, “Улісса” варто читати двічі: перший раз – без коментарів. А вже вдруге – з коментарями. Таким чином коментарі не будуть переривати тканину тексту» [31].

Загалом, для західноєвропейської та американської аудиторії постать Джеймса Джойса завжди була і залишається суперечливою. Творчий метод Джойса став джерелом натхнення як для його сучасників, так і для майбутніх поколінь письменників з різних країн світу [11, с. 157].

Очевидно, що розвиток літератури модернізму в Америці та Західній Європі значною мірою відбувся під впливом творчості Джойса. Вперше його роботи були представлені на суд читачів у Італії (1916) та Франції (1918) у формі рецензій. Пізніше з’явилися і повноцінні переклади його творів: французький переклад «Портрета митця замолоду» було оприлюднено в 1924 році, збірку «Дублінці» видали французькою в 1926 році, а німецькою – в 1928. Повний переклад роману «Улісс» вийшов німецькою у 1927 році, а французькою – у 1929 [11, с. 159] (див. Додаток Г).

Відгуки перекладачів і критиків були різними: французький поет і перекладач Валері Ларбо високо оцінив «Улісс», порівнявши його з творчістю Рабле, тоді як італійський перекладач Чезаре Павезе висловив відверте незадоволення творами Джойса, заявляючи, що вони його дратують. Це свідчить про те, що раннє знайомство з творчістю Джойса у Західній Європі значною мірою залежало від особистих смаків і літературних вподобань перекладачів [11, с. 159].

Для української літератури ХХ століття ситуація була іншою. Прагнення відмовитися від традиційних селянських мотивів і засвоїти кращі традиції європейської інтелектуальної прози сприяло розвитку модернізму в Україні на початку ХХ століття. Однак проголошений Михайлом Хвильовим курс на «психологічну Європу» фактично не залишав місця для Європи Джойса, Вулф і Пруста – Європи, що була зневіреною та пригніченою наслідками війни [11, с. 156]. Надмірна відвертість і певна грубість Джойсового стилю створювали образ Європи, яка сприймалася як антивзірець. Через це постать Джойса більше

цікавила представників соцреалізму, які використовували його творчість як інструмент пропаганди.

Першу українськомовну згадку про доробок Джойса можна знайти в критичній рецензії літературознавця Олександра Ляйтеса на роман «Улісс», яка була опублікована на сторінках «Культури і побуту» – додатку до газети «Вісті ВУЦВК», що слугувала платформою для пропаганди соцреалізму. У рецензії Ляйтес помилково називає Лондон місцем розвитку подій у романі, але доволі нейтрально описує гротескний творчий метод Джойса – зображення одного дня із життя звичайної людини з фотографічною точністю. Водночас акцент статті був зроблений на образі Європи, яка втратила своє «величне» обличчя і не могла більше претендувати на роль культурного взірця [11, с. 159].

Українські літератори, що мешкали на території західної України, мали більше можливостей для творчості. Завдяки географічній та культурній близькості до європейських країн, українська читацька спільнота Галичини мала змогу познайомитися з творчістю Джойса раніше, ніж їхні співвітчизники з Наддніпрянщини. Зокрема, польська дослідниця Йоланта Вавжицка відзначає, що німецькомовний примірник роману «Улісс» зберігався в громадській бібліотеці Львова і був доступний для читачів [11, с. 156].

Досвід перекладу Джойса в Китаї також показує складність і неоднозначність цього процесу. У Китаї існує дві основні версії перекладу цього твору, і кожна з них має свій унікальний підхід до вирішення цих викликів. Переклад Джин Ді (*Jin Di*) зберігає оригінальні розділові знаки, які Джойс використовував у тексті, а також залишає нерозкриті іноземні фрагменти. Джин зосереджувався на збереженні максимальної вірності оригіналу, підкреслюючи художню майстерність Джойса і прагнучи представити його як інтелектуала та генія, що володіє унікальним стилем.

На противагу цьому, перекладачі Вень Жеруо (*Wen Jieruo*) та Сяо Цянь (*Xiao Qian*) прагнули показати іншу сторону Джойса. У їхній інтерпретації автор виступає як символ літературного бунту проти колоніальної влади та бюрократичної системи. Вони адаптували переклад так, щоб підкреслити

шокуючі та бунтарські аспекти твору. Наприклад, вони замінили оригінальні дефіси більш традиційними лапками, а іноземні фрагменти переклали на мандаринську мову [99, с. 12].

Окрім цього, перекладачі мали труднощі з відтворенням гри слів, яка була важливою частиною стилю Джойса. Наприклад, у розділі «Еол» з'являються паліндроми, які представляють складні лінгвістичні виклики. Джин Ді просто замінив ці паліндроми двома загальноживаними китайськими, тоді як Вень та Сяо намагалися передати як фонетичні, так і семантичні аспекти цих слів, пояснюючи свій вибір примітками. Ці два підходи до перекладу демонструють, що перекладачі завжди постають перед вибором: слідувати максимально точному відтворенню чи адаптувати текст для нової аудиторії. Це вимагає не тільки розуміння культурного контексту оригіналу, але й здатності до творчого переосмислення, яке дозволяє зберегти дух твору у нових умовах [99, с. 17].

Однак саме український переклад «Улісса», виконаний Олександром Терехом та Олександром Мокровольським, став важливою віхою в історії української літератури. Він не лише допоміг ознайомити українських читачів із цим складним модерністським твором, але й показав, що українська мова може слугувати гнучким інструментом для відтворення багатшарового стилю Джойса. У цьому перекладі вдалося зберегти ключові особливості оригіналу, зокрема мовні ігри, алюзії та мовну варіативність, хоча це й вимагало значних зусиль з боку перекладачів.

Одним із найважливіших викликів було відтворення специфічних культурних алюзій Джойса, які часто були незрозумілими для українського читача через відсутність відповідних реалій в українській культурі. Наприклад, ірландські народні пісні, поетичні образи та історичні алюзії, що часто зустрічаються в тексті «Улісса», могли залишитися непомітними для українського читача, якщо б вони не були ретельно перекладені та інколи доповнені коментарями. У статті Могенса Бойсена про данський переклад роману наголошується, що будь-який переклад Джойса – це завжди мистецтво, а не точна

наука. Бойсен підкреслює, що перекладачі часто змушені вигадувати нові слова або навіть стилі, щоб наблизитися до багатогранності оригінального тексту [88].

Ще однією серйозною проблемою для перекладачів є відтворення мовних ігор та експериментів, таких як анаграми, паліндроми, іронічні вставки, які вимагають від перекладача не тільки лінгвістичної гнучкості, але й креативності. Це особливо помітно в роботі французьких перекладачів Августа Мореля та Жака Обера. Морель, працюючи під керівництвом самого Джойса, обрав більш творчий підхід, фрагментуючи текст і змінюючи порядок фраз, щоб передати відчуття тексту. Обер дотримувався більш точної передачі структури, залишаючи стиль Джойса незмінним [19, с. 36].

Виклики, пов'язані з перекладом культурних реалій, мовних ігор та стилістичних особливостей Джойса, виявилися досить складними, але завдяки зусиллям перекладачів українські читачі змогли насолодитися цим твором. Отже, переклад «Улісса» українською мовою став значним досягненням для української літературної традиції, хоча й вимагав від перекладачів неабияких зусиль та креативності. Цей досвід підтверджує, що навіть найскладніші літературні твори можуть бути адаптовані для нової аудиторії, зберігаючи унікальність та глибину оригіналу.

1.4. Методологія дослідження

У процесі виконання філологічного дослідження перекладу роману Джеймса Джойса «Улісс» використовуються різноманітні методологічні підходи, що поєднують загальнонаукові методи дослідження та специфічні методи перекладознавчого аналізу. Основною метою методології є забезпечення адекватного перекладу тексту, який враховує всі культурні, мовні та стилістичні особливості оригіналу, а також відтворює індивідуальний стиль автора.

Загальнонаукові методи включають індукцію, дедукцію, аналіз та синтез. Індукція дозволяє робити узагальнення на основі окремих явищ, що є необхідним у процесі дослідження перекладацьких рішень у різних частинах

тексту. Дедукція, навпаки, полягає у виведенні окремих положень на основі загальних правил, що дозволяє формувати гіпотези щодо перекладу складних стилістичних елементів, таких як неологізми або мовна гра, що використовуються Джойсом у романі «Улісс».

Аналіз і синтез є ключовими для дослідження, оскільки аналіз полягає у розчленуванні тексту на окремі елементи для дослідження їх особливостей, а синтез дозволяє об'єднати ці елементи в цілісну картину. Це стає особливо важливим при дослідженні таких складних технік, як потік свідомості, який Джойс використовує для зображення внутрішнього світу героїв. Синтез отриманих даних дає змогу зробити висновки про методи, які використовують перекладачі для збереження стилістичних характеристик оригіналу.

Ключовим у дослідженні перекладу роману «Улісс» є перекладознавчий аналіз. Як зазначає Марія Бондаренко, аналіз перекладу Джойса українською мовою потребує особливої уваги до культурних алюзій та мовних експериментів, які становлять основу стилю письменника [12, с. 153]. Перекладознавчий аналіз передбачає два основні підходи: зіставлення оригіналу з перекладом і порівняння різних перекладів одного й того ж тексту.

Перший підхід полягає в зіставленні тексту оригіналу з перекладом для визначення відповідності змісту, стилю і структури текстів. Це дозволяє виявити, наскільки адекватно передано культурні й мовні особливості оригіналу. Наприклад, у випадку «Улісса» важливо дослідити, як українські перекладачі відтворили специфічний ірландський колорит, який є центральним для розуміння твору.

Другий підхід передбачає порівняння перекладів різних перекладачів, що дає змогу виявити загальні закономірності перекладу та способи подолання перекладацьких труднощів, такі як передача неологізмів, стилістичних фігур та алюзій. Це також допомагає визначити, які трансформації були необхідні для збереження стилю та структури оригіналу.

Одним із найбільш актуальних питань у перекладі «Улісса» є проблема перекладацьких трансформацій. Перекладачі часто зазнають необхідності

застосування різноманітних перекладацьких прийомів, які змінюють структуру або зміст оригінального тексту. Перекладацькі трансформації необхідні для досягнення адекватності перекладу та збереження стилістичних особливостей.

Трансформації можуть бути лексико-семантичними, граматичними та стилістичними. Лексико-семантичні трансформації включають переклад лексичних одиниць із змінами в їх значенні або формі. До таких трансформацій відноситься, наприклад, вибір варіантних відповідників або контекстуальна заміна. Джойс часто використовує багатозначні слова, що ускладнює переклад, оскільки перекладач має обрати найадекватніший варіант на основі контексту.

Граматичні трансформації, такі як зміна порядку слів, поділ речень або інтеграція, також відіграють важливу роль у процесі перекладу. Наприклад, в «Уліссі» багато складнопідрядних речень, які можуть бути не зовсім зрозумілими для читача українською мовою, тому перекладачі можуть ділити їх на кілька коротших речень для збереження логічної структури.

Стилістичні трансформації є особливо важливими, коли мова йде про переклад ідіоматичних виразів, каламбурів або мовної гри. Джойс активно використовує мовну гру як засіб передачі прихованих значень або створення стилістичних ефектів, і це становить великий виклик для перекладача. Наприклад, у 7-му розділі, де Джойс пародіює газетні заголовки, перекладачам довелося шукати креативні рішення для відтворення [42, с. 24]

Для аналізу перекладу роману «Улісс» використовуються також лінгвістичні методи дослідження, зокрема описовий та зіставний методи. Описовий метод дозволяє систематизувати мовні особливості оригіналу та перекладу, визначити їхню структуру і функціонування. Цей метод також є корисним для дослідження стилістичних експериментів Джойса, таких як потік свідомості або каламбури.

Зіставний метод дозволяє порівняти оригінальний текст з його перекладом для визначення відмінностей і подібностей між мовними системами. Наприклад, досліджуючи переклади окремих розділів «Улісса», можна визначити, які

трансформації були застосовані для збереження стилю Джойса та які елементи залишилися без змін.

Важливим методом є також компонентний аналіз, який дозволяє розчленувати значення слів на окремі семи та дослідити їхню роль у тексті. Це є особливо корисним при перекладі неологізмів або складних фразеологічних одиниць, які Джойс використовує у своєму романі. Компонентний аналіз допомагає виявити приховані смисли і забезпечити їх адекватну передачу в перекладі.

Моделювання є важливим методом для дослідження перекладу складних текстів, таких як «Улісс». Воно передбачає створення моделі перекладу, яка відображає ключові мовні та стилістичні особливості оригіналу і дозволяє краще зрозуміти, як перекладачі адаптували ці особливості для українського читача. Наприклад, моделювання може включати аналіз структури речень, лексичних одиниць та стилістичних прийомів, які використовували перекладачі для збереження оригінального стилю Джойса.

Контекстно-ситуативний аналіз дискурсу допомагає дослідити, як мовні одиниці функціонують у певних контекстах. У випадку з «Уліссом» цей метод дозволяє визначити, як культурні та історичні реалії Ірландії були передані в українському перекладі. Це є особливо важливим для дослідження алюзій та ідіоматичних виразів, які Джойс часто використовує в романі.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було досліджено важливість авторського стилю в контексті літературного перекладу та його вплив на процес адаптації тексту для іншомовної аудиторії. Поняття «авторський стиль» є центральним у перекладознавстві, адже саме стиль визначає індивідуальність автора і створює унікальне сприйняття тексту. Відповідно, головним завданням перекладача є збереження не лише змісту, але й стилістичних та естетичних особливостей оригіналу.

Авторський стиль Джеймса Джойса, зокрема в його романі «Улісс», є яскравим прикладом індивідуального стилю, що характеризується складними мовними експериментами, глибокими міфологічними алюзіями та новаторськими літературними техніками. Його використання техніки потоку свідомості, полістилістичності та гри з мовою ставить перед перекладачами складне завдання збереження цих елементів під час перекладу.

Особливості сприйняття роману «Улісс» як перекладацького завдання включають необхідність врахування культурних реалій, міжтекстуальних зв'язків та мовних інновацій. Переклад цього твору є викликом, оскільки потребує збереження стилю Джойса, адаптації складних алюзій і мовних ігор, що нерідко не мають прямих еквівалентів в українській мові. Однак український переклад «Улісса» продемонстрував високий рівень майстерності перекладачів, які змогли зберегти ключові особливості оригіналу.

Методологічний підхід до дослідження перекладу «Улісса» включає загальнонаукові та спеціалізовані перекладознавчі методи. Аналіз стилістичних елементів тексту, дослідження перекладацьких трансформацій, а також використання методів порівняння та моделювання допомагають дослідити, як перекладачі адаптували текст Джойса до української мови. Важливим аспектом є також дослідження культурних алюзій, мовних інновацій та адаптації стилю оригіналу для нової аудиторії.

Загалом, перший розділ підкреслює, що переклад авторського стилю є важливим і складним процесом, який потребує глибокого розуміння як мовної, так і культурної специфіки оригіналу. Твір «Улісс» Джеймса Джойса став значущим прикладом складності перекладу, що вимагає від перекладачів креативних підходів і філологічної майстерності.

РОЗДІЛ 2

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОТЕКСТУ Й ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ «УЛІСС»

2.1. Основні літературні прийоми Джеймса Джойса для побудови модерністського роману

Джеймс Джойс, як один із ключових представників модернізму, використовував широкий спектр літературних прийомів, що дозволило йому створити унікальну та новаторську структуру свого роману «Улісс». Роман поєднує у собі елементи традиційної епопеї з радикально новими техніками, що зумовлює його складність і багат шаровість. Джойс активно використовував такі прийоми, як потік свідомості, полістилістика, алюзії, міфологічні паралелі та мовні експерименти, що зробило «Улісс» класикою модернізму та одним із найбільш вивчених і водночас найскладніших творів літератури [28, с. 63].

Один із центральних прийомів Джойса у романі «Улісс» – це техніка потоку свідомості, яка дозволяє заглибитися у внутрішній світ персонажів, демонструючи їхні думки та емоції в реальному часі. Така техніка надає тексту певної спонтанності та природності, але водночас ускладнює його сприйняття, оскільки думки персонажів часто відображаються без чіткої структури та логічної послідовності. Це, у свою чергу, створює особливий ритм тексту, який часто перегукується з музичними або поетичними мотивами. Відсутність звичної логіки та синтаксичної структури дозволяє Джойсу передати хаотичність і багатовимірність людської свідомості.

Техніка потоку свідомості в «Уліссі» виявляється найяскравіше в монологіях головних персонажів – Леопольда Блума, Стівена Дедала та Моллі Блум. Через цю техніку Джойс демонструє не лише їхні думки, а й взаємозв'язки між їхніми внутрішніми переживаннями та зовнішніми подіями.

Наприклад, у розділі «Пенелопа», який складається з внутрішнього монологу Моллі Блум, Джойс демонструє складний і багатогранний характер

головної героїні, її рефлексії щодо власного життя, стосунків з чоловіком та сексуальних переживань. Мова монологу відображає хаотичність думок героїні, що змінюються від спогадів до мрій і спонтанних асоціацій: «...це лихо ох я б і ризикнула розжитися ще на одне тільки щоб не цей був нььком втім коли б він женився була б від нього кріпка-окріпка дитинка але не знаю у Польді більше соку в коренеплоді а втім було б здорово просто чудово певне то стріча з Джозі Пауел та похорон та думки про мене з О'Кропом так його роз'ятрили що ж хай тепер думає що завгодно чоловічок мій милий коли так йому легше я знаю децо з Джозі в джазі вони загравали як я прийшла надвір вискочив з нею з зали того вечора святкували новосілля Джорджини Симпсон а потім ніс ахінею щоб збити мене з пантелику миркнув не стерпів що вона підтира одвірка ось чому ми й посварилися за політику-енцикліку й завівся ж він а не я коли язиком плеснув Господь Наш був тесля зрештою до сліз мене довів звісно жінка така до всього чутлива а потім у мене злість на себе що вступилась тільки тому що знала в нього до мене слабість каже Він був перший соціаліст а мені ж було прикро що не можу його роздрочити а втім авжеж його в енциклопудіях не перепреш...» [19, с. 695].

Іншим елементом техніки потоку свідомості, який використовує Джойс, є його підхід до синтаксису та пунктуації. У цьому уривку відсутні звичні розділові знаки, такі як коми, крапки або тире, що ускладнює сприйняття тексту і робить структуру менш очевидною. Відсутність чітких меж між реченнями та фразами створює враження безперервного потоку думок героїні, що важко розділити на окремі логічні блоки. Цей підхід дозволяє максимально точно передати хаотичність і багатовимірність людської свідомості, її непослідовність та змінність, що надає монологу Моллі особливої сили й виразності.

Ще одним важливим аспектом стилю Джойса є використання полістилістики. Кожен розділ «Улісса» написаний у різному стилі, що створює ефект багатоголосся та полілогічності. Кожен із цих стилів відображає певний етап розвитку сюжету, зміни настрою або вплив різних культурних традицій. Наприклад, розділ «Еол» стилізований під газетні статті та використовує

характерну для публіцистики мовну варіативність, що іронізує над сучасною журналістикою. У цьому розділі Джойс грає з кліше та стереотипами, характерними для медіа, показуючи, як мова може бути маніпулятивною та підкорятися інтересам певних соціальних груп. Наприклад, «*Вільям Брейден, есквайр, Оуклендс, Сендімаунт*» [19, с. 174]. – це опис, який нагадує заголовок або підпис під фотографією у газеті, де подаються конкретні факти, без емоційного контексту. Вислови на кшталт «*З глибоким сумом повідомляємо про відхід у вічність превелебного громадянина Дубліна*» і «*Королева Анна померла. Урядове повідомлення тисяча такого-то року*» [19, с. 183] є наслідуванням типових кліше некрологів та офіційних повідомлень у газетах. Це підкреслює іронічне ставлення автора до формалізму та шаблонності журналістики. Або, наприклад, опис на сторінках: «*Сторінка дядечка Тобі – для малят*», «*Селюк запитує*», «*Пане шановний редактор, що краще приймати, коли здуває живіт?*» [19, с. 158] демонструє різноманіття стилістичних рівнів, характерних для публіцистики, від популярних статей для масової аудиторії до рубрик для дітей та порад.

В епізоді «*Бики Сонця*» Джеймс Джойс реалізує надзвичайно складний літературний експеримент, стилізуючи текст під різні періоди розвитку англійської мови. Цей прийом дозволяє автору показати, як англійська мова еволюціонувала, а також демонструє вплив різних етапів історії мови на сучасність. Структура тексту в цьому епізоді є багатошаровою: вона створює відчуття переходу між епохами та надає читачеві змогу відчувати цей рух через зміну стилів. Особливістю даного епізоду є використання 32 стилізацій англійської мови – від давньоанглійської прози Елфріка до сленгу ХХ століття. Цей поступовий перехід стилів слугує своєрідною міні-історією англійської мови, де кожен фрагмент відображає певний історичний період.

Розглянемо, наприклад, початок цього епізоду: «*На Південь до Голлусу Рушаймо*» [19, с. 413]. Ця фраза, що повторюється тричі, є алюзією на ритуал привертання вдачі через триразове повторення, що є важливим аспектом народної культури і релігійних обрядів. Це створює зв'язок зі стародавніми

англосаксонськими звичаями, коли мова була тісно пов'язана із магічним мисленням і заклинаннями. Далі в тексті Джойс використовує синтаксичні прийоми, що підкреслюють розвиток мови: *«...а здебільшого тим як зростають датки для справи продовження і примноження роду яка зазнаючи втрат стає коренем лиха а за успішного свого здійснення...»* [19, с. 413]. Цей уривок відображає архаїчний стиль, де не використовуються розділові знаки, що було характерним для давньоанглійської прози. Така манера письма створює складність для сприйняття, але підкреслює невпорядкованість і «первісність» мови на ранніх етапах її розвитку.

На противагу цьому, у заключній частині епізоду стиль значно спрощується, мова стає ближчою до сучасної розмовної англійської, що виражається у використанні сленгу: *«А чо, залюбки-затюпки»* [19, с. 456]. Це вже стилізація під американський розмовний стиль початку ХХ століття, яка контрастує з архаїчністю початкових фрагментів. Цей прийом підкреслює динамічність розвитку мови та її адаптацію до різних соціальних умов.

Отже, Джойс створює у цьому епізоді справжню лінгвістичну мозаїку, де кожен стилістичний шар додає глибини розумінню не лише тексту, а й розвитку культури та суспільства загалом. Це робить «Биків Сонця» одним із найбільш інтелектуально насичених і складних епізодів з усього роману, який дозволяє простежити еволюцію англійської мови у її повній багатогранності.

Слід також звернути увагу на те, як Джойс використовує міфологічні алюзії для побудови структури роману. «Улісс» базується на паралелях з «Одіссеєю» Гомера, де подорож Леопольда Блума по Дубліну протягом одного дня перегукується з подорожжю Одиссея. Кожен розділ відповідає певній пригоді героя епосу Гомера, що дозволяє Джойсу створити глибокі символічні паралелі між класичною міфологією та сучасною дійсністю. Така структура надає роману епічного характеру, де буденні події набувають універсального значення, а персонажі – символічної глибини [83, с. 130].

Продовжуючи тему міфологічних алюзій у романі «Улісс», варто розглянути детальніші паралелі між персонажами Джойса і героями Гомерової

«Одіссеї». Однією з найважливіших є аналогія між Стівеном Дедалом та Телемахом. Стівен є аналогом сина Одіссея, який на початку «Одіссеї» намагається знайти свого батька, а також себе. У романі Джойса Стівен постає як молода людина, яка переживає духовну кризу й шукає свій шлях у житті. В епізоді «Телемах» ми бачимо Стівена, який, подібно до героя Гомера, намагається знайти свою ідентичність і місце у світі. Він відчуває себе чужим у своєму оточенні та прагне емансипації від впливу Красеня Муллігана та решти довколишніх, що нагадує пошуки незалежності Телемахом.

Леопольд Блум виступає як сучасний Одісей, який мандрує Дубліном, переживаючи численні пригоди, що паралельні до тих, які переживав Одісей на шляху додому. Подорож Блума – це його щоденна рутинна, але в контексті «Улісса» вона набуває символічного значення. Наприклад, епізод «Лотофаги» відображає спокуси та втечу від реальності, де Блум, подібно до Одіссея, потрапляє у середовище, де люди віддаються задоволенню і втрачають відчуття часу [83, с. 127]. Це стає для Блума випробуванням, адже він мусить боротися із власними бажаннями і пам'ятати про свою мету – повернутися додому.

Ще одним важливим епізодом є «Сцилла та Харибда», де Стівен опиняється між двома «інтелектуальними чудовиськами». Це перегукується із ситуацією, коли Одісей мусив обирати між Сциллою та Харибдою. Для Стівена ці «чудовиська» – це дві протилежні філософські ідеї, між якими він намагається знайти баланс, зберігаючи свою цілісність.

У «Цирцеї» Леопольд Блум потрапляє в середовище, де він зазнає спокус і де його бачення себе змінюється [87, с. 587]. Це схоже на те, як Одісей потрапив до чаклунки Цирцеї, яка перетворювала його людей на свиней. У цьому епізоді Блум змушений протистояти своїм ілюзіям і стереотипам, а також пережити момент трансформації, який дає йому можливість глибше зрозуміти себе.

Нарешті, епізод «Пенелопа», де Моллі Блум – аналог Пенелопи, що чекає на повернення свого чоловіка. Однак, на відміну від вірної Пенелопи, Моллі не є ідеальною дружиною: вона має стосунки з іншим чоловіком. Це відображає нові реалії сучасного світу [59, с. 154], де жінка має право на власні бажання і на

самовираження. Джойс, через персонажа Моллі, показує складність гендерних відносин і виклики, з якими стикалися тогочасні жінки.

Отже, Джойс не лише переносить героїв Гомера в реалії Дубліна, але й змінює їх, роблячи їх більш складними та багатограними, відображаючи проблеми, актуальні для Ірландії початку ХХ століття.

Крім міфологічних алюзій, Джойс активно використовує в романі «Улісс» і літературні цитати, які вплітаються в текст на різних рівнях. Ці цитати, зокрема з творів Шекспіра, Данте, Гете, не лише підсилюють культурну багатозначність тексту, але й слугують засобом для демонстрації інтертекстуальності – важливої риси модернізму [61, с. 147]. Через цитування класичних авторів Джойс створює нові смислові зв'язки між різними культурними епохами та традиціями, що дозволяє читачеві сприймати текст як відкритий для інтерпретацій і роздумів.

Не менш важливим аспектом стилю Джойса є його експерименти з мовою та граматикую. У багатьох розділах «Улісса» він використовує складні синтаксичні конструкції, неологізми, а також різноманітні лінгвістичні прийоми, які порушують традиційні мовні норми. Така мовна гра є характерною рисою модерністської літератури, де автори прагнуть не лише розповісти історію, але й експериментувати з формою, мовою та стилем [38, с. 121]. Мовні експерименти Джойса часто слугують засобом для створення комічного або іронічного ефекту, але водночас вони мають і глибший смисловий рівень, пов'язаний з роздумами про природу мови та її здатність передавати реальність.

Одним із ключових елементів «Улісса» є багатогранність персонажів, що створюється через їхню мову та думки. Кожен персонаж має свій унікальний мовний стиль, який відображає його соціальний статус, освіченість та життєвий досвід. Наприклад, мова Леопольда Блума відображає його інтелектуальність та прагнення до самоосмислення, тоді як мова Моллі Блум характеризується емоційністю та спонтанністю. Джойс використовує цю різноманітність для створення багатоголосся роману, де кожен персонаж виявляє себе через свою мову та внутрішні монологи.

Крім цього, важливу роль у структурі роману відіграє прийом паралелізму. Паралелізм між різними сюжетними лініями, а також між внутрішнім і зовнішнім світом персонажів, дозволяє створити відчуття гармонії та цілісності тексту, незважаючи на його фрагментарність. Джойс активно використовує цей прийом для того, щоб показати, як внутрішні переживання героїв перегукуються із зовнішніми подіями, а різні рівні реальності – буденне та міфологічне, особисте та суспільне – поєднуються у єдиному наративі.

Інший важливий аспект стилю Джойса – це гра з часом і простором. «Улісс» є романом, де час часто постає не лінійним, а циклічним, і події можуть розгортатися одночасно в різних часових площинах. Наприклад, спогади персонажів про минуле можуть переплітатися з їхніми думками про майбутнє або з рефлексіями щодо поточного моменту [52, с. 24]. Така структура дозволяє Джойсу передати складність людської свідомості, де минуле, теперішнє і майбутнє постійно взаємодіють..

Завдяки своїм новаторським літературним прийомам, Джойс перетворив «Улісс» на одну з ключових праць модернізму, яка не лише відображає світогляд свого часу, але й продовжує впливати на розвиток літератури та культури в цілому. Модернізм, як літературна течія, прагнув до пошуку нових форм вираження, і Джойс, завдяки своєму експериментальному підходу до мови, нарації та структури, зміг створити твір, який став справжньою революцією у світовій літературі.

2.2. Ритміка відтворення прози та збереження її в перекладі

Ритміка відтворення прози є важливим аспектом літературного стилю, що дозволяє створювати особливу атмосферу, передавати емоційний стан персонажів та підкреслювати динаміку подій. Джеймс Джойс мав прекрасний музичний слух, був досить гарним співаком і навіть брав участь у вокальних конкурсах, що значною мірою вплинуло на його відчуття ритму та музичності мови. У модерністській літературі ритміка відтворення прози стала одним із основних

прийомів, що дозволяє авторам експериментувати з формою та змістом, створюючи нові засоби вираження [56, с. 67]. Джеймс Джойс, один із провідних представників модернізму, використовував ритм як потужний інструмент для побудови своєї прози, надаючи їй унікальної музичності та глибини.

Інноваційний стиль та мовні експерименти Джеймса Джойса викликали чималі складнощі для перекладачів, зокрема й при збереженні ритміки прози. Оскільки вона відіграє ключову роль у побудові цього твору, то потребує особливої уваги для адекватного відтворення її у перекладі.

Перекладачам, таким як Олександр Терех і Олександр Мокровольський, які здійснили повний переклад роману українською мовою, доводилося вирішувати складні завдання збереження не тільки змісту, а й ритмічних та фонетичних особливостей оригіналу. Одним із найважливіших фонетичних прийомів у стилі Джойса є алітерація.

Алітерація – це стилістичний прийом, який полягає в повторенні однакових приголосних звуків [43]. Зазвичай вона передбачає повторення першої літери слова. Наприклад: “*Before born babe bliss had*” [2, с. 397]. Джойс використовує повторення звуку «b», що підсилює звуковий ефект і ритмічність тексту. Проте іноді алітерація виникає й у середині слова, тоді вона називається внутрішньою або прихованою алітерацією (англ. *consonance*): “*Pineapple rock, lemon platt, butter scotch*” [2, с.157]. Внутрішня алітерація не така очевидна, як на початку слова, але обидва види надають тексту музичних властивостей завдяки паралелізму звуків.

Інший важливий фонетичний прийом, який використовує Джойс – це асонанс, прийом фоностилістики, що полягає у співзвуччі або повторенні однакових або акустично близьких голосних звуків. Асонанс часто підсилює мелодійність тексту та його ритмічність, особливо в поетичних уривках. Збереження таких стилістичних особливостей, як алітерація та асонанс, є великим викликом для перекладача.

Розглянемо такий приклад: “*Stately, plumb Buck Mulligan came from the stairhead, bearing a bowl of lather on which a mirror and a razor lay crossed*” [68, с. 5] – «Статечний, огрядний Красень Мулліган вийшов сходами на горішній

майданчик вежі. В руках у нього була мисочка з мильною піною, а на ній лежали навхрест люстерко і бритва» [19, с. 45]. Як бачимо, відтворення всіх ритмічних компонентів, з огляду на відмінності між лексичними системами мов, неможливе. Проте перекладач застосовує прийом компенсації, передаючи алітерацію в іншому місці, де це було можливо українською. Водночас є і випадки, коли відтворити алітерацію не вдалося: “*The Jejeune jesuit!*” [68, с. 7] – «Кволий єзуїт» [19, с. 46]. Але вже в наступному реченні зустрічаємо: «*І урвавши свою мову став старанно голотися*» [19, с. 46], хоча в оригіналі алітерації немає: “*Ceasing, he began to shave with care*” [68, с. 7]. У такий спосіб перекладач намагається зберегти цей елемент стилю автора, максимально передаючи його стилістичні особливості завдяки компенсації.

Збереження ритму в прозі Джойса також залежить від повторення слів і виразів. Повтор – це літературний прийом, що підсилює значення окремих слів і додає тексту певної ритмічності. У романі «Улісс» прикладом цього є речення: “*The mocker is never taken seriously when he is most serious. They talked seriously of mocker's seriousness*” [68, с. 215], де повторення слів «*seriously*» і «*mocker*» підкреслює іронію та надає тексту ритмічного малюнка. В українському перекладі цей ефект був збережений: «*Адже сміхуна ми ніколи не сприймаємо серйозно, навіть тоді, коли він не жартує. І вони серйозно стали розмовляти про серйозність сміхуна*» [19, с. 234]. Перекладачі тут зуміли відтворити повтори, зберігаючи і зміст, і ритм оригіналу.

Чотирнадцятий епізод «Улісса» є особливо складним для перекладу через його унікальну стилістичну структуру. У цьому розділі Джойс імітує еволюцію англійської мови, використовуючи різноманітні стилістичні моделі. Наприклад, речення: “*Before born babe bliss had. Within womb won he worship*” [68, с. 7] поєднує англо-саксонські архаїзми, алітерацію та специфічну граматику. В українському перекладі цей фрагмент виглядає так: «*Ще ненародженим дитям уже опікуються. Воно ще в матерньому недрі, а вже люблене-голублене*» [19, с. 414]. Хоча деякі елементи стилю було втрачено, перекладачам вдалося зберегти загальний ритмічний малюнок і стилістичні прийоми.

Крім цього, Джойс часто використовує рими у своїй прозі, що робить його тексти подібними до поезії. Поєднання поезії не є новим, оскільки воно бере свій початок із прадавнього синкретизму, який поєднував музику, ритмічні рухи та слово, що виконувалися разом у давніх обрядових практиках. У Джойса така інтеграція поезії та прози набуває нового змісту, перетворюючись на особливий літературний прийом, що дозволяє створювати складні емоційні відтінки та взаємодію різних рівнів художнього сприйняття [100].

У дослідженнях про взаємодію поезії і прози в творах Джойса підкреслюється, що вже в ранніх його творах намічаються основні художні принципи: поєднання різних стилістичних пластів, використання прийомів лейтмотиву, монтажу, музичної звукописі. Складне співвідношення прозаїчної та поетичної мови стало однією з характерних рис стилю Джойса. Зокрема, поетичні елементи у прозі Джойса виконують функцію «поетизації» прозаїчних ситуацій, надаючи їм особливого емоційного забарвлення. Часто в тексті з'являються цитати з віршів, які контрастують із буденним змістом, додаючи таким чином поетичної напруги або ліричної піднесеності певним епізодам.

Рими зустрічаються не тільки в цитатах із віршів, але й у внутрішніх монологах персонажів. Наприклад, у думках головного героя Леопольда Блума, який є рекламним агентом, слова часто складаються в римовані фрази: “*The dreamy cloudy gull, Waves o'er the waters dull*” [68, с. 171]. В українському перекладі цей римований рядок був майстерно переданий як «*Чого чаєчка сідає, Бо літати сил немає*» [19, с. 201]. Завдяки збереженню рими, перекладачі зуміли передати не лише зміст, але й поетичний настрій цього уривка.

Розділ «Циклопи» є прикладом того, як Джойс використовує поетичні вставки для створення іронічного контрасту між високопарною мовою та буденним змістом:

*“The curse of my curses
Seven days every day
And seven dry Thursdays
On you, Barney Kiernan,*

*Has no sup of water
To cool my courage,
And my guts red roaring
After Lowry's lights" [68, с. 304].*

У цьому епізоді Джойс стилізує фрагмент під кельтські бардові руни, що підкреслює штучність намагань відродити національну традицію, натомість додаючи тексту іронічного забарвлення. Переклад українською мовою виглядає так:

*«Гризота гризот моїх
Сім днів кожноденно
І сім четвергів сухих
Тобі, Барні К'єрнан,
Хай сняться без краплі
Води, що відвагу
Остудила б мою й хоробрість.
А єство це моє гаряче
Жадає тельбухів Ловрі» [19, с. 347].*

Перекладач зміг зберегти та передати цей стиль, використовуючи архаїчні й образні формулювання, такі як «Гризота гризот моїх» і «Сім четвергів сухих». Це зберігає відчуття давності та автентичності, хоча деякі елементи втратили певну нюансованість через труднощі відтворення ірландського контексту українською мовою. Також важливо, що у цьому прикладі Джойс використовує вишукану мову для створення контрасту з буденністю ситуації, що надає тексту іронічного характеру. Переклад також містить високий регістр, що можна помітити в словах «відвага», «хоробрість» та «єство моє гаряче». Отже, поетичні вставки не тільки доповнюють прозу, а й створюють багатошаровий текст, що вимагає від читача активної участі у розгадуванні підтекстів.

Джойс активно використовує поетичні вставки й у своїй прозі, щоб надавати тексту додаткової музичності, емоційної напруги та культурної глибини. У романі «Улісс» Джойс включає численні цитати з творів відомих поетів, таких як Байрон, Блейк, Кіплінг та інші. Такі вставки створюють

своєрідний ритм, який перемежується з прозовими елементами, збагачуючи текст алюзіями та інтертекстуальністю. Наприклад, фраза «*Thanks to the Little Flower*» [68, с. 88] у розділі «Аїд» є мікrocитатою з вірша Альфреда Теннісона, яка несе додатковий символічний зміст, пов'язуючи події роману з темою смерті та відродження [96, с. 203]. Такі поетичні елементи часто вводяться без коментарів, залишаючи читачеві можливість самостійно розшифрувати їхній контекст і значення.

Наприклад, Стівен Дедал цитує вірші з глибоким розумінням ритміки та метрики, що підкреслює його образ як поета і мислителя, який прагне досягнути складніші духовні та філософські аспекти життя. Наприклад, його думки “*Rhythm begins, you see. I hear. Acatalectic tetrameter of iambs marching*” [68, с. 40] відображають його обізнаність у тонкощах поетичного мистецтва.

Ще одним прикладом поетичної інтеграції є внутрішній монолог Моллі Блум у фіналі роману. Її роздуми переплітаються з рядками з популярних пісень, таких як “*what are we waiting for O my heart kiss me straight on the brow*” [68, с. 663] або “*a charming girl I love*” [68, с. 663], що додають тексту романтичного та сентиментального забарвлення, підкреслюючи її мрії та прагнення. Така ритмічна структура дозволяє передати атмосферу внутрішнього світу Моллі, в якому поєднуються буденність і романтичні сподівання.

Отже, Джойс використовує поетичні вставки та ритмічні елементи у своїй прозі для створення складного, багат шарового тексту, що поєднує в собі різні рівні змісту та форми. Це дозволяє йому не лише підкреслити емоційні стани персонажів, а й створити своєрідну музичну композицію, де проза і поезія взаємодіють, взаємно збагачуючи одна одну. Така ритміка є важливою складовою стилю Джойса, яка робить його тексти надзвичайно виразними та емоційно насиченими.

Ще одним важливим аспектом ритміки прози Джойса є чергування наголошених і ненаголошених складів, що створює своєрідний ритм. Наприклад, у реченні “*Lo levin leaping lightens in eyeblink Ireland's westward welkin!*” [68, с. 397] Джойс поєднує ритм із алітерацією та асонансом, що додає тексту

динамічності. Перекладачам вдалося частково зберегти цей ритм в українському варіанті: *«Чи ба! В сю мить увесь небосхил на заході Ірландії спалахнув осяяний блискавками»* [19, с. 397]. Хоча деякі фонетичні ефекти було неможливо повністю передати, перекладачі зуміли зберегти загальний ритм і динаміку тексту.

Тож ритміка є важливою складовою прози Джеймса Джойса, яка вимагає від перекладачів уважного та творчого підходу для її збереження в перекладі. Алітерація, асонанс, рими та повтори створюють особливий ритмічний малюнок, який важко точно відтворити в іншій мові. Проте Олександр Терех і Олександр Мокровольський зробили значні зусилля для збереження цієї ритміки у своєму перекладі, використовуючи різноманітні прийоми, такі як компенсація, адаптація та модуляція. Завдяки їхній роботі українські читачі мають можливість ознайомитися з унікальним ритмом і музикальністю прози Джойса, що є важливим елементом його літературного стилю.

Отже, переклад ритмічних компонентів прози Джойса вимагає не тільки глибокого розуміння фонетики та стилістики оригіналу, але й креативного підходу до відтворення цих елементів в іншій мові. Ритміка є невід'ємною частиною стилю Джойса, яка впливає на сприйняття тексту читачем, тому перекладачі повинні прагнути зберегти її настільки точно, наскільки це можливо, щоб передати не лише зміст, але й емоції, що стоять за кожною фразою.

2.3. Графічні й морфолого-синтаксичні особливості першотексту й перекладу

Графічні та морфолого-синтаксичні особливості тексту є невід'ємною частиною стилю автора, а також впливають на сприйняття твору читачем. Графічні особливості, наприклад, включають у себе засоби зорового оформлення тексту, такі як пунктуація, відступи, розташування слів на сторінці, а також візуальні ефекти, що привертають увагу до окремих слів або фраз. У літературі графічні засоби не лише слугують для логічного поділу тексту, а й можуть

виступати способом створення особливого ритму, передачі емоцій або відображення стилістичних особливостей автора [32, с. 68].

Морфолого-синтаксичні особливості охоплюють структурні елементи побудови речень, використання архаїзмів, діалектизмів, неологізмів, порядку слів і різноманітних форм фразеології. Вони створюють мовну фактуру твору, визначають його стиль та додають емоційного забарвлення. Теоретичні основи графічних особливостей тексту пов'язані з авторською інтонацією, емоційним забарвленням і ритмом, який вони додають тексту. У літературі ці засоби часто використовуються для створення особливого настрою або відображення психологічного стану персонажів. Наприклад, відсутність пунктуації або використання великих літер, багато крапок, незавершених речень може створювати відчуття хаосу та невпорядкованості, що відображає внутрішній стан героя.

У модернізмі, представником якого є Джеймс Джойс, такі графічні особливості стають засобом передачі психологічної глибини та естетичної виразності. Наприклад, відсутність пунктуації може відображати «потік свідомості», де одна думка безпосередньо переходить у наступну, що дозволяє читачу зануритись у свідомість персонажа [76]. Морфолого-синтаксичні особливості, такі як архаїзми, інверсії, синтаксичні девіації, неологізми, відіграють важливу роль у створенні структури тексту, яка допомагає передати історичний або культурний контекст, соціальний статус персонажів чи їхній внутрішній світ.

У романі «Улісс» Джеймс Джойс активно використовує такі засоби, щоб створити складний стилістичний малюнок і надати тексту особливої фактурності, яка відображає багатогранний і складний внутрішній світ героїв. Синтаксичні конструкції, архаїзми, діалектизми допомагають створити багатошаровий стиль, що підкреслює індивідуальність кожного персонажа та розширює культурні і часові контексти твору.

Роман «Улісс» містить у собі всі вищезазначені особливості, зокрема і експериментування з пунктуацією та структурою тексту. Однією з таких

особливостей є відсутність пунктуації в останньому монологі Моллі Блум. Цей фрагмент представлений у формі «потoku свідомості», де речення не мають звичних крапок, ком або інших пунктуаційних знаків, що створює відчуття безперервності мислення героїні. Відсутність пунктуації дозволяє Джойсу передати неконтрольованість, хаотичність і емоційну інтенсивність думок Моллі, яка безперервно переходить від однієї думки до іншої. Наприклад, фраза з цього монологу виглядає як безперервний потік: *“Yes because he never did a thing like that before as ask to get his breakfast in bed with a couple of eggs since the city arms hotel when he used to be pretending to be laid up with a sick voice doing his highness”* [68, с. 643]. Така структура відображає відчуття внутрішнього діалогу і дозволяє читачу зануритися у думки героїні, одночасно передаючи її емоційний стан. Відсутність пунктуації також створює відчуття відсутності чіткої структури, що підкреслює інтимний характер її думок.

У п'ятому епізоді Джеймс Джойс використовує метод «монтажу», який дозволяє переплітати потік зовнішніх подій, внутрішніх думок і спогадів героя. Такий прийом створює багатошаровий наратив, де різні рівні оповіді співіснують одночасно, відображаючи складність людського досвіду [72, с. 283]. Розглянемо як приклад розмову містера Блума та МакКоя про смерть Педді Дігнема, яка постійно переривається внутрішніми думками Леопольда Блума та зовнішніми факторами. Спочатку автор просто будує зовнішній діалог:

“Is there any...no trouble I hope? I see you're...”

“O, no, Mr Bloom said. Poor Dignam, you know. The funeral is today.” [68, с. 71] – «– А що там у вас...сподіваюся, нічого не сталося? Я бачу, що ви...

– Та ні, – відповів Блум. – Це, ви ж знаєте, бідолаха Дігнем. Сьогодні ховають» [19, с. 111].

Далі Джеймс Джойс описує, як на тій стороні вулиці з'явилася жінка, тож уся увага Блума була сфокусована на ній:

“Off to the country: Broadstone probably. High brown boots with laces dangling.” [68, с. 72] – «Збираються за місто: може, у Броудстоун. Високі брунатні черевики з шнурками, що звисають» [19, с. 112].

Цей прийом створює ефект одночасності різних рівнів свідомості. У сцені, де Блум спостерігає за жінкою, його внутрішні думки переплітаються з реальністю:

“Watch! Watch! Silk flash rich stockings white. Watch!” [66, с. 72] – «Дивись! Дивись! Сяйнув шовк, панчохи білі, дорогі. Дивись!» [19, с. 112].

Він реагує на рух і зовнішні деталі, одночасно осмислюючи їх у своєму розумі. Шум трамвая стає перешкодою для спостережень Блума, але одночасно підкреслює контраст між внутрішнім і зовнішнім світом:

“A heavy tramcar honking its gong slewed between. Lost it. Curse your noisy rignose.” [68, с. 72] – «Здоровецький вагон трамваю зазделенчав, проїжджаючи, і затулив» [19, с. 112].

Це створює ефект занурення, ніби читач переживає сцени разом із персонажем. Джойс навмисно уникає чітких переходів між різними рівнями тексту: описами, діалогами, внутрішніми монологами та спогадами. Це робить текст схожим на кіномонтаж, де кадри змінюються без пояснень, але разом створюють єдину картину.

Інші морфолого-синтаксичні особливості роману включають інверсії, які Джойс використовує для створення специфічного стилю. Наприклад, фраза *“Twopence a pint, fourpence a quart”* [68, с. 77] демонструє незвичний порядок слів, що надає тексту особливого ритму і підкреслює важливість деталей. Джойс використовує інверсії та синтаксичні девіації, щоб підкреслити певні аспекти тексту або створити емоційний акцент. Перекладач має завдання зберегти таку структуру, щоб передати особливий ритм тексту і підкреслити стиль автора, оскільки втрата цих особливостей може змінити загальне враження від твору.

Джойс також активно застосовує номінативні конструкції, що наближують текст до ритму музики. Наприклад, у сцені «Сирени» можна знайти ряд коротких, ритмічних речень, що відображають атмосферу музичної гармонії. Фрази на

кшталт *“Bloom. Alone. Sounds of sirens, calls to Bloom”* [68, с. 182] створюють враження пульсації та ритму, які підтримують загальний музичний фон цієї сцени. Переклад подібних конструкцій вимагає точного добору слів і форми, щоб зберегти ритмічний малюнок і передати музикальність тексту.

Для глибшого розуміння структури «Улісса» необхідно також звернути увагу на роман Джойса «Портрет митця замолоду», опублікований 1916 року. Цей роман описує історію Стівена Дедала, молодого поета, чиє життя багато в чому перегукується з біографією самого Джойса. Згодом Стівен з’являється і в «Уліссі», продовжуючи свій шлях, що відображає авторські роздуми про мову як засіб комунікації та обмеження водночас [24, с. 311]. Таке уявлення про мову як систему знаків пояснює складність тексту роману, де мова стає інструментом не лише для передачі інформації, але й для створення багатшарового літературного світу.

Таким чином, графічні й морфолого-синтаксичні особливості «Улісса» Джеймса Джойса є фундаментальними для розуміння його стилю та впливають на глибину сприйняття тексту. Експерименти Джойса з потоком свідомості, стилізацією мови та музичною ритмікою підкреслюють багатогранність його стилю, що вимагає від перекладачів великої майстерності і креативності. Відтворення цих особливостей українською мовою є не лише мовним, а й культурним викликом, який дозволяє глибше зрозуміти унікальний стиль Джойса і його вклад у світову літературу.

2.4. Лексико-семантичні прийоми й засоби оригіналу та перекладу

Лексико-семантичні особливості літературного твору є важливою складовою передачі стилю та глибинного змісту тексту. Вони охоплюють способи використання слів, метафор, символів, контекстуальних значень і лексичних інновацій, що створюють образність, емоційність і точність переданих ідей. Лексико-семантичні прийоми надають мові літературного твору виразності та унікальності, що підсилює загальну атмосферу, створену автором. Важливим

аспектом лексико-семантичного аналізу є розгляд синонімії, антонімії, метафорики, символіки та іншомовних запозичень [48, с. 133]. У перекладі ці елементи часто ставлять перед перекладачем додаткові виклики, оскільки лексико-семантичні особливості тісно пов'язані з культурним і мовним середовищем оригіналу.

Лексико-семантичні інновації у літературі модернізму, до якого належить Джеймс Джойс, відіграють ключову роль у створенні унікальної стилістики. Модерністи прагнули до новаторства не лише в тематиці, а й у самій мові, розширюючи її можливості та ламаючи звичні межі. Однією із характерних рис модерністської літератури є прагнення до індивідуалізації мови героїв і створення нового, більш виразного і багатозначного мовного простору [51, с. 8]. Джеймс Джойс використовує багаточасову лексику, яка одночасно відображає реалії свого часу і надає глибокий символічний підтекст. У своїх творах, особливо в романі «Улісс», він часто використовує слова у нових значеннях, створює неологізми, а також грає з лексичними відтінками, що робить текст насиченим і багатозначним. Це вимагає від перекладача не лише розуміння лексичного значення кожного слова, але й здатності відтворити стиль і символічний зміст оригіналу.

Аналіз тексту можна проводити за кількома категоріями. Лексичні категорії зосереджені на таких елементах, як частини мови – іменники, прикметники, дієслова та прислівники, що дозволяє оцінювати вибір слів і їх вплив на зміст. Граматичний аналіз включає вивчення структури і типів речень, використання словосполучень, допомагаючи зрозуміти синтаксичну організацію тексту. Фігури мови, такі як метафора, метонімія та іронія, дозволяють досліджувати стилістичні засоби, які надають тексту образності та емоційного забарвлення. Нарешті, категорія контексту, яка аналізує зв'язність тексту [29, с. 5–6].

Така модель аналізу дозволяє поєднувати лінгвістичні та літературознавчі аспекти, підкреслюючи взаємозв'язок між формою та змістом твору. Лексичний аналіз дозволяє глибше зрозуміти вибір автора, який відображає його прагнення до створення унікального стилю. Граматичні категорії підкреслюють синтаксичні особливості, що сприяють розвитку сюжету та взаємодії між персонажами.

Фігури мови, такі як метафора та іронія, стають ключовими інструментами для передачі багатозначності і символічності подій та образів. Нарешті, категорія контексту досліджує зв'язність тексту, його логіку та структурну організацію, що є невід'ємною частиною загального сприйняття твору.

У романі Джойс широко використовує конкретні іменники для створення чіткої просторової і фізичної описовості, що надає тексту реалістичності. Наприклад, іменники *tower, stairs, staircase* допомагають читачеві локалізувати сцену. Джойс часто використовує ці конкретні іменники, щоб забезпечити ефект занурення, допомагаючи читачеві відчутти атмосферу Дубліна початку ХХ століття. Також у творі застосовуються імена персонажів із певними релігійними та культурними значеннями, які надають глибини та символізму персонажам, таким як *Стівен Дедал*, чиє ім'я відсилає до міфологічної постаті Дедала, символізуючи прагнення до свободи та творчості. Прикметники вживаються для надання опису зовнішності та емоційного стану персонажів. Наприклад, слово *stately* описує Муллігана, додаючи йому характеристик, що відображають його намагання імітувати дії священників у католицизмі. Це підкреслює іронічний контраст між його поведінкою і тими рисами, які він намагається наслідувати [25, с. 217].

Джойс також вміло використовує динамічні дієслова, щоб зобразити рух та дії персонажів, додаючи яскравості та живості описам. Використання таких дієслів, як *came, mounted, blessed*, дозволяє не лише створити динамічну картину подій, але й показати різні аспекти характеру персонажів. Наприклад, дії Красеня Муллігана часто описуються з використанням таких дієслів, які підкреслюють його енергійність і дещо театральний характер.

Загальна лексика включає використання колоквіалізмів, сленгу та ідіом, які додають тексту натуральності та відображають розмовний стиль, типовий для Дубліна. Наприклад, вислів "*lend us a loan of your noserag*" [68, с. 6], який було перекладено як «Дозвольте нам позичити ваш носовик» [19, с. 49] є прикладом дублінського розмовного виразу, що робить діалоги живими та культурно-специфічними. Джойс використовує такі вирази, щоб передати характер

середовища, у якому живуть персонажі, та створити ефект присутності. Використання таких слів і виразів дозволяє глибше зрозуміти соціальні і культурні особливості тогочасної Ірландії, а також додає тексту автентичності.

На семантичному рівні автор часто відходить від традиційних норм мови, надаючи словам нових значень. Зокрема, використовуються такі стилістичні прийоми, як метафори, метонімія, неологізми та іронія. Джайс активно використовує метафори для передавання абстрактних понять через конкретні образи. Наприклад, *“life is the great teacher”* [68, с. 17] підкреслює те, що життя навчає нас через досвід. Таке використання метафори дозволяє не лише передати основну ідею, але й зробити її більш зрозумілою та відчутною для читача. Крім того, метафори у Джайса часто мають багатозначне значення, що вимагає від глибокого осмислення.

Автор вживає метонімію для заміни одного поняття іншим, з яким воно пов'язане. Наприклад, *“fleshpots of Egypt”* [68, с. 78] означає їжу та вишукані страви, створюючи образ культурного багатства Єгипту. Метонімія дозволяє автору створювати короткі, але влучні описи, що підкреслюють певні аспекти ситуації або предмета. Джайс також використовує метонімію для передачі соціальних і культурних асоціацій, що допомагає створити контекст для розуміння подій.

Джайс часто створює нові слова: *“Bloohimwhom”* [68, с. 254] – «Блуйомукому» [19, с. 299] є прикладом новоутворення, яке вимагає від читача інтерпретації його значення. Такі неологізми є важливими для розуміння стилю Джайса, оскільки вони показують його творчий підхід до мови та прагнення розширити її межі. Використання неологізмів також підкреслює експериментальний характер роману, який не слідує традиційним літературним нормам, а створює нові правила і стандарти.

Одним із найяскравіших проявів авторського стилю Джайса, окрім вживання неологізмів, є утворення оказіоналізмів, тобто слів, створених ним із декількох слів. Такі новоутворення становлять серйозну проблему для перекладача, адже прямі еквіваленти відсутні. Наприклад, в одинадцятому епізоді

м'ясника названо "*ferreteyed porkbutcher*" [68, с. 118]; в українському перекладі використано описову передачу – «*різник з тхорячими очима*» [19, с. 98]. Іншим способом передачі неологізмів є калькування: "*musemathematics*" [68, с. 575] – «*музематематика*» [19, с. 314]. Крім того, перекладачі часто створюють власні неологізми для передачі еквівалентів: "*hoofirons*" [68, с. 526] – «*цокискоки*» [19, с. 291].

Розглянемо 6-й епізод «Улісса», що має назву «Аїд». Аїд, як відомо, є богом царства мертвих у грецькій міфології, тому тема смерті проходить через увесь епізод. Герой бере участь у похоронній процесії, по дорозі бачить іншу труну, читає некролог, згадує смерть сина та самогубство батька, а також бачить худобу, яку женуть на забій. Ця тема підкреслюється не лише стилістично, а й лексично: слово *dead* у цьому епізоді зустрічається 30 разів [6, с. 19]. У деяких випадках перекладачам вдається зберегти задум автора: "*deadhouse*" [68, с. 200] – «*трупарня*» [19, с. 134], "*dead side of the street*" [68, с. 196] – «*мертва сторона вулиці*» [19, с. 133]. Водночас є приклади, де цей лейтмотив не вдається зберегти: "*He's dead nuts on that*" [68, с. 186] – «*Вельми він любить це слово*» [19, с.129], "*dead meat trade*" [68, с. 201] – «*торгівля м'ясними залишками*» [19, с.135], "*the dead letter office*" [68, с.222] – «*відділ безадресових листів*» [19, с.144].

Сьомий епізод також багатий на мовні ігри. Тут Джойс використовує стилізацію – прийом, що пізніше стане основою для багатьох постмодерністських текстів. Він стилізує банальні газетні заголовки, кліше, що відображають роботу редакції. Основна тема епізоду – хаос, який автор передає і на лексичному рівні. Наприклад, фраза *thank you* перетворюється на "*Thank vous*" [68, с. 98], а в українському перекладі – «*Мерсю*» [19, с. 269]. Джойс також використовує численні анаграми та паліндроми у вкрай іронічних контекстах, які складно впізнати. Наприклад, під час обговорення євреїв з'являється каламбур "*chapter of Guinness's*" [68, с. 270], де автор порівнює Genesis (Книгу Буття) з Guinness's – відомою дублінською пивоварнею, іронічно натякаючи на ставлення ірландців до своєї випивки. Однак у перекладі цей тонкий каламбур залишився нерозпізнаним і став просто «*розділом книги Гіннеса*» [19, с. 167].

Методи ігор зі словами, які використовує Джойс, також потребують особливої уваги. Наприклад, в одному з епізодів Джойс використовує фрази на кшталт “*met him pike hoses*” [68, с. 82]. замість *metempsychosis*. Фраза є прикладом мовної гри Джеймса Джойса, яка насправді є іронічною спотвореною вимовою виразу. В оригіналі фраза звучати саме як *metempsychosis*, що означає переселення душ або реінкарнацію, але Моллі Блум, одна з персонажок роману «Улісс», через свою необізнаність і незвичну термінологію цього слова неправильно вимовляє його, називаючи його саме так, а перекладачі влучно передали це через «*Метем бзик ос*» [19, с. 304].

Така гра слів є викликом для перекладача, оскільки її смисл складно передати дослівно, зберігаючи гру і водночас семантику оригіналу. У таких випадках доцільно використовувати аналогічні словесні конструкції, які відтворюють гру слів, але при цьому відповідають українському мовному середовищу. Цей прийом не тільки збагачує текст і робить його цікавішим для читача, але й додає певного комічного ефекту [14, с. 3].

Загалом, лексико-семантична структура роману Джойса «Улісс» є надзвичайно багатогою і різноманітною, що дозволяє передати не тільки конкретні значення, але й відтворити глибокі культурні і символічні шари тексту. Переклад цього роману вимагає від перекладача глибокого розуміння мовних, культурних і лексико-семантичних особливостей оригіналу, щоб забезпечити точність передачі змісту і стилю, а також передати специфічні асоціації, властиві англomовному середовищу.

Висновки до розділу 2

Розгляд літературних прийомів, що використовує Джеймс Джойс у романі «Улісс», дозволяє глибше зрозуміти його внесок у модерністську літературу та унікальність стилю, який поєднує складність мовних експериментів із багатогранністю лексико-семантичного наповнення. Основні прийоми, такі як техніка потоку свідомості, полістилістика, алюзії на міфологію, мовні

експерименти, а також інноваційний підхід до синтаксису, ритміки та графічного оформлення тексту, дозволяють Джойсу відтворити реалістичний і глибокий психологічний портрет героїв та зробити сам текст унікальним прикладом літературної гри, відкритої до різних інтерпретацій. Переклад цього твору, виконаний українськими перекладачами, є складним завданням, що потребує творчого підходу для збереження ритмічних і семантичних особливостей оригіналу, враховуючи культурні особливості цільової аудиторії.

Збереження ритміки прози Джойса є важливим компонентом перекладу, адже алітерації, асонанси та повтори додають тексту музичності і виразності, що є характерною рисою стилю автора. Крім того, переклад графічних і синтаксичних особливостей, зокрема в розділах, де використовується потік свідомості, вимагає від перекладача високого рівня професійної підготовки та креативності, щоб передати атмосферу хаотичності та емоційної напруги тексту. Також застосування техніки полістилістики та імітація еволюції англійської мови у розділі «Бики сонця» додають тексту нових смислових шарів, які необхідно зберегти, щоб відтворити задум автора.

Особливу увагу заслуговують лексико-семантичні прийоми та засоби, які відображають глибокий культурний контекст епохи, використовуючи символіку, метафоричність та ігри зі словами. Символи, алюзії та неологізми, притаманні мові роману, створюють багат шарову структуру, де кожен елемент має своє значення, що значно ускладнює завдання перекладача. Для точного відтворення змісту і стилю перекладачам доводиться використовувати аналогії та адаптувати культурні ідіоми, зберігаючи при цьому контекстуальні асоціації.

Отже, літературні, графічні, синтаксичні та лексико-семантичні прийоми в «Уліссі» не тільки підсилюють естетичну виразність роману, але й є інструментами, за допомогою яких Джойс відтворює складність людської свідомості та культуру своєї епохи. Збереження цих особливостей в перекладі вимагає від перекладачів ретельного та інноваційного підходу, що дозволяє українським читачам наблизитися до багатогранного та символічного світу роману, зберігаючи його культурну та емоційну насиченість.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ДЖОЙСА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «УЛІСС»

3.1. Засоби забезпечення адекватності перекладу

Переклад є складним і багатогранним процесом, де забезпечення адекватності стає однією з основних вимог для досягнення міжмовної комунікації. Поняття адекватності та еквівалентності перекладу є центральними для перекладознавства, оскільки вони пов'язані з рівнем точності, відповідності оригінальному тексту та здатністю відтворити стиль і атмосферу вихідного твору [4].

У теорії перекладу поняття адекватності та еквівалентності є одними з найважливіших, оскільки вони використовуються для оцінки якості перекладу та визначення його відповідності оригіналу. Адекватність охоплює ширший спектр вимог до перекладу, який включає еквівалентність як один із аспектів. Т. Р. Кияк зазначав, що найкращою лексемою для відповідності перекладу оригіналу є «точність», однак у перекладознавстві частіше використовують термін «адекватність». Адекватність перекладу включає такі параметри, як відповідність семантичної, емоційно-оцінної, експресивної та естетичної інформації оригіналу та перекладу [1, с. 54].

Адекватний переклад прагне відтворити єдність змісту і форми оригіналу засобами іншої мови, зберігаючи і змістову, і прагматичну еквівалентність. Це означає, що адекватний переклад враховує загальне значення, стильові особливості, а також естетичні цінності оригіналу, що дозволяє максимально наблизити читача до досвіду, який пропонує автор. Важливо, щоб переклад був точним та не містив недопустимих перекручень, забезпечуючи повноцінність передачі змісту та форми оригінального тексту.

Щодо еквівалентності, то це співвідношення між оригіналом та перекладом, яке дозволяє передати зміст і структуру тексту в іншому мовному середовищі.

Ю. Найда свого часу визначив два типи еквівалентності: формальну і динамічну [84]. Формальна еквівалентність передбачає точне відтворення змісту оригіналу, що є важливим для наукових та технічних текстів, тоді як динамічна еквівалентність охоплює не лише зміст, а й емоційний вплив, що особливо актуально для художніх творів [1, с. 56].

Прийоми та засоби перекладу є важливими інструментами забезпечення адекватності перекладу, оскільки вони дозволяють подолати невідповідності у структурах різних мов, що виникають через різні лексичні системи та смислові особливості слів. Зокрема, лексичні трансформації, або «відхилення від словникових відповідностей», допомагають забезпечити передачу значення оригіналу, зберігаючи при цьому загальний стиль та інтенцію автора.

Окремо слід зупинитися на перекладацьких засобах, що забезпечують адекватність перекладу творів Джеймса Джойса. Його тексти відзначаються використанням складних стилістичних прийомів, таких як потік свідомості, поліфонія голосів та асоціативне мислення. Перекладач повинен знайти способи відтворити ці прийоми у перекладі, не порушуючи при цьому змісту. Зокрема, поліфонія голосів у текстах Джойса вимагає від перекладача здатності передати унікальні голоси та відмінні перспективи, з яких говорять різні персонажі. Також важливо знайти відповідники неологізмам і складним мовним конструкціям, щоб зробити переклад зрозумілим та близьким до читача [85].

Отже, адекватність перекладу – це не лише відповідність змісту, але й відтворення стилю, форми та загального ефекту оригіналу. Перекладацькі засоби повинні забезпечувати передачу всіх рівнів тексту – від фонетичного до стилістичного, дозволяючи читачу іншомовного перекладу отримати досвід, максимально наближений до оригіналу.

Однією з найважливіших функцій адекватного перекладу є забезпечення ефективної міжкультурної комунікації, особливо в умовах глобалізації, коли розширюються міжмовні контакти. Адекватність перекладу має величезне значення, оскільки вона сприяє збереженню не лише змісту, але й функцій, стилістичних особливостей і навіть емоційно-естетичних відтінків оригіналу.

Як відзначають науковці, для досягнення адекватності у художньому перекладі перекладач повинен враховувати не тільки семантичний рівень тексту, але й прагнути до передачі його естетичних характеристик. Адекватний переклад, таким чином, дозволяє повноцінно донести як ідеї автора, так і культурні відтінки, відображені в тексті оригіналу [42, с. 56].

Щоб досягти необхідного рівня адекватності, перекладач застосовує низку специфічних засобів і прийомів, серед яких важливими є калькування, транслітерація, буквальне відтворення, трансформації та компенсація. Зокрема, калькування дозволяє зберегти стилістичні особливості оригінального тексту шляхом запозичення мовних структур, а буквальне відтворення може бути корисним для збереження формальних характеристик тексту, особливо у випадках, коли це відповідає стилістичним нормам перекладної мови. Наприклад, у багатьох випадках транслітерація або калька можуть зберегти мовні особливості оригіналу, що особливо важливо для передачі культурних реалій, термінів та власних назв, тоді як буквальне відтворення може допомогти зберегти характерні риси стилю або структури тексту [1, с. 55].

Компенсація є ще одним важливим прийомом у досягненні адекватності, який дозволяє перекладачеві заповнити втрати, що виникають через неможливість точного відтворення певних звукових або стилістичних засобів. Наприклад, у випадках, коли в перекладній мові відсутні аналогічні фонетичні або лексичні засоби, перекладач може використовувати компенсацію шляхом підбору близьких за звучанням або змістом слів, що створюють аналогічний емоційний або стилістичний ефект. Як відзначено в наукових джерелах, компенсація допомагає зберегти загальний естетичний ефект оригіналу, навіть якщо точне відтворення стилістичних засобів неможливе [58].

Отже, адекватний переклад стає результатом зваженого та продуманого підходу перекладача до кожного аспекту оригіналу. Він вимагає врахування не тільки лексичних та граматичних особливостей тексту, але й культурних реалій, комунікативних завдань і прагматичних аспектів, які роблять текст доступним та зрозумілим для носіїв цільової мови.

Переклад роману «Улісс» Джеймса Джойса – це вражаючий виклик для будь-якого перекладача. Цей твір вирізняється унікальним підходом до мови та структури, що значно ускладнює передачу його змісту і стилю іншими мовами. Основне завдання перекладача – забезпечити адекватність перекладу, тобто досягти такої відповідності між оригіналом і перекладом, яка б дозволяла читачу сприймати текст у повній його стилістичній і семантичній складності. У процесі перекладу українською мовою перекладачі стикалися з низкою проблем і застосовували різноманітні прийоми для їх подолання, щоб зберегти ідеї, ритміку, фонетичні та стилістичні особливості оригіналу, одночасно адаптуючи текст до української аудиторії. Для забезпечення адекватності перекладу творів Джеймса Джойса застосовуються різні перекладацькі прийоми [42, с. 35].

Лексичні трансформації є важливим інструментом під час перекладу, особливо коли мова йде про тексти Джеймса Джойса, які часто відрізняються багатозначністю та унікальністю лексичних конструкцій. Лексичні трансформації використовуються, коли в перекладі неможливо знайти точного еквівалента через лексичні відмінності між мовами, і тому потрібно внести зміни, що відтворять значення найбільш точно та адекватно.

Одним із найпоширеніших прийомів є додавання слів. Введення додаткових слів часто обумовлене розбіжностями у структурі речення. Наприклад, більш стислі англійські речення вимагають розширеного вираження думки в українській мові. Це стосується ситуацій, коли в англійській мові використовуються широкі узагальнення, тоді як українська потребує конкретизації: “...*a sizar’s laugh of Trinity*” [68, с. 304] – «...сміхом казенного стипендіата Триніті-коледжу» [19, с. 220]. І навпаки, іноді доводиться вдаватися до опущення деяких елементів, якщо вони стають надлишковими при перекладі: “*He felt a pang of jealousy*” [68, с. 187]. – «Він відчув укол ревності» [19, с. 412].

Модуляція – це прийом, який передбачає зміну логічної структури вислову. Цей метод використовується тоді, коли перекладач не може прямо передати значення вихідного слова або фрази, тому що вони можуть бути занадто специфічними для певної культури або контексту. Модуляція дозволяє адаптувати

зміст, замінюючи його на інший, який зберігає загальну ідею, але виражає її інакше, таким чином досягаючи логічної відповідності.

У перекладі Джойса часто зустрічається використання логічної модуляції, коли вихідне значення трансформується в інше, логічно пов'язане з оригінальним, щоб зберегти точність та стилістичну насиченість тексту. Модуляція також може включати експресивізацію :“Persist” [68, с. 306] – «Плекатиму їх і далі» [19, с. 220] або архаїзацію “*Goodbye, big world*” [68, с. 28]. – «*Прощавай, велій пане!*» [19, с. 89] для досягнення специфічного стилістичного ефекту.

Конкретизація передбачає заміну слова або фрази більш конкретним терміном. В англійській мові часто використовуються більш загальні поняття, тоді як українська мова схильна до конкретизації. Це дозволяє зробити висловлювання більш точним і зрозумілим для читача, адже деталізація забезпечує чіткіше сприйняття значення. Конкретизація особливо важлива в художньому перекладі, оскільки допомагає передати певні елементи, що мають культурні або емоційні нюанси [42, с. 37]. Наприклад, заміна загальних понять на більш вузькі та конкретні забезпечує краще відображення контексту і змісту оригіналу “*She is dressing to go to the play*” [68, с. 238] – «*Вона вдягається до театру*» [19, с. 470].

Протилежним процесом до конкретизації є генералізація, яка полягає у заміні вузького поняття на більш загальне. Цей прийом використовується тоді, коли конкретне значення стає неактуальним або важким для передачі в іншій мові, і тому його замінюють на ширше поняття. Генералізація також може бути корисною, коли переклад вимагає уникнення надмірної деталізації, яка може ускладнити сприйняття тексту: “*commonwealth*” [68, с. 307] – «*держави*» [19, с. 221].

Цілісне перетворення – це метод, який передбачає перетворення загальної структури фрази або навіть цілого речення, аби забезпечити адекватність і зберегти емоційний чи стилістичний ефект оригіналу. Цей прийом часто використовується у випадках, коли пряма передача оригінальної структури неможлива або створює штучність в тексті перекладу.

Цілісне перетворення дозволяє перекладачеві знайти відповідний вираз у мові перекладу, який, хоча і не є точним еквівалентом, але максимально точно передає суть і стиль оригіналу. Це може бути пов'язано з особливостями мови, культурними відмінностями або стилістичними вимогами тексту: “*A zealous man, however*” [68, с. 305]. – «*Може запалити людей своїм словом*» [19, с. 256].

Антонімічний переклад передбачає заміну оригінального вислову на його протилежність, зберігаючи при цьому загальний зміст. Цей прийом використовується для досягнення стилістичної адекватності або коли прямий переклад може виглядати неприродно або не відповідати нормам мови перекладу. Антонімічний переклад дозволяє зробити текст більш природним та наближеним до цільової аудиторії. Використання цього прийому вимагає від перекладача глибокого розуміння контексту та стилістичних особливостей оригіналу, аби уникнути втрати змісту або неправильного тлумачення: “*Marked you that?*” [68, с. 301] – «*Невже ви цього не завважили?*» [19, с. 215].

Переклад також вимагає збереження звукової ритміки тексту, яка є важливою частиною стилю Джойса. Це особливо помітно в епізоді «Сирени», де Джойс створює текст за зразком музичної композиції, представляючи фрагменти як музичні мотиви, що повторюються протягом усього епізоду. Перекладачі для цього застосували прийом алітерації та асонансу в українському тексті, що дозволило їм відтворити музичність і ритмічність, притаманну оригіналу. Використання коротких, ритмічних фраз і повторів у перекладі допомогло відтворити оригінальну атмосферу музичної увертюри, яку створив Джойс.

Особливе значення для адекватного перекладу мають фонетичні стилізації, зокрема передача звуків і ритмів мовлення персонажів. У романі Джойс активно експериментує з фоносемантичними особливостями англійської мови, вводячи складні фонетичні ланцюжки, які імітують звуки, специфічні для певного середовища. Наприклад, звук *Rtststr*, що позначає тріскіт каменів, перекладено як *шурр*, що відповідає аналогічному звуковому ефекту в українській мові і зберігає фонетичну атмосферу оригіналу.

Одним з найбільш важливих і складних аспектів перекладу «Уліссу» є передача потоку свідомості, особливо в останньому епізоді, монолозі Моллі Блум, де Джойс відмовляється від розділових знаків, створюючи ілюзію безперервного, неструктурованого потоку думок. Цей метод був збережений в українському перекладі, дозволяючи зберегти глибину і складність внутрішнього світу героїні. Для адекватної передачі такого стилістичного прийому перекладачі відмовилися від звичних правил пунктуації, що дало можливість зберегти оригінальну динаміку мислення персонажа і передати багатозаровість її думок [85, с. 5].

У процесі роботи над «Уліссом» перекладачі активно використовували стратегію компенсації, коли збереження оригінальних стилістичних засобів було неможливим. Наприклад, у випадку з англійською ономатопоетичною лексикою перекладачі обирали відповідники, які викликали схожі звукові асоціації у читача, створюючи ефект, подібний до оригіналу. Така адаптація є важливим елементом адекватності, оскільки зберігає настрій, атмосферу і семантичну наповненість тексту.

Нарешті, варто відзначити, що для досягнення адекватності перекладу перекладачі застосовували техніку транслітерації та запозичень, щоб передати специфічні імена або лексеми, якими Джойс позначав ірландську культурну реальність. Це дозволяло зберегти культурний колорит і наблизити українського читача до контексту твору, зберігаючи зв'язок з оригінальною мовою.

Отже, досягнення адекватності перекладу «Уліссу» стало можливим завдяки поєднанню різноманітних перекладацьких засобів, таких як калькування, транскодування, компенсація, адаптація та стилістичні прийоми (див. Додаток Б та Додаток В). Завдяки цим методам українські перекладачі зберегли не тільки основний зміст, але й унікальну стилістичну текстуру, звукову форму і ритміку, властиві цьому шедевр модернізму. Такий підхід забезпечує адекватність перекладу, що дозволяє українським читачам зануритися в складний, але захопливий світ «Уліссу» Джойса, зберігаючи автентичність та глибину оригіналу.

3.2. Стратегії одомашнення та форенізації при перекладі роману «Улісс»

Стратегії одомашнення та форенізації (відчуження) у перекладі культурно-специфічних текстів, зокрема таких як «Улісс» Джеймса Джойса, є однією з найскладніших і водночас найважливіших тем у перекладознавстві. Культурно марковані елементи, як-от реалії, зосереджені в релігійній, історичній та міфологічній картинах світу, а також у традиціях і побутових аспектах культури, є невід'ємною частиною мовного багатства оригіналу. Це змушує перекладача обирати оптимальні підходи для збереження або адаптації цих елементів у тексті перекладу [102, с. 3].

Одним із яскравих прикладів перекладацької інтерпретації національно специфічних реалій є англомовний переклад поеми Івана Котляревського «Енеїда», виконаний Б. Мельником, у якому етнографічна лексика створює додаткові труднощі для реципієнта через її культурну специфічність. У межах лінгвокультурного підходу виділяють дві основні стратегії перекладу культурно-специфічних реалій: стратегію форенізації та одомашнення. Перша спрямована на збереження чужорідності оригіналу, друга ж – на адаптацію змісту під культурні реалії мови перекладу, що сприяє зрозумілості для цільової аудиторії [2, с. 8].

Наукові підходи до проблеми збереження національного колориту тексту оригіналу у перекладі різняться. Так, у роботах Ф. Шляєрмахера, В. Беньяміна та Л. Венутті підкреслюється необхідність збереження творчої індивідуальності автора, де мінімальні зміни в тексті дозволяють читачеві «побачити» оригінал і самостійно дійти до його смислу. З іншого боку, науковці, зокрема О. Тайлер, акцентують на прагненні до прозорого, «плавного» перекладу, що робить іноземні культурні елементи менш помітними або навіть нівелює їх, щоб текст сприймався як невід'ємна частина культури мови перекладу [2, с. 11].

Серед інших концепцій розрізняють підходи, запропоновані О. Дзерою, який вважає, що інтерпретаційний переклад, який зберігає оригінальну структуру, дозволяє читачеві відчувати «дух» тексту, та адаптивний переклад, де перекладач

створює нову інтерпретацію на основі чужої культури. Такі дослідники, як І. Ключанов, вживають поняття «адаптивного» та «резистивного» перекладу, а І. Левий використовує терміни «ілюзіоністичний» та «антиілюзіоністичний» переклад, де перший прагне зберегти ілюзію оригіналу, а другий дозволяє певну «видимість» втручання перекладача, створюючи алюзії до культури реципієнта [2, с. 6].

Вибір між одомашненням та форенізацією визначається як суб'єктивними уподобаннями перекладача, так і об'єктивними факторами, серед яких виділяють цільову аудиторію та кількість попередніх перекладів певного твору. Зокрема, важливим аспектом є розрізнення основних прийомів перекладу побутових реалій, як це спостерігається в перекладі «Енеїди» І. Котляревського, де використовуються як транскодування (транслітерація та освоєння), так і семантичне увиразнення. Наприклад, транскодування доцільне лише для ключових культурних елементів, тоді як менш значущі реалії можуть бути передані через адаптацію або компенсацію [3, с. 377].

Інший метод перекладу культурно-специфічних елементів – семантичне увиразнення, яке передбачає заміну реалій мови оригіналу іншими, більш зрозумілими для читача мови перекладу. Це дозволяє уникнути надмірної складності, не порушуючи художньої експресії тексту. Однак не всі культурні реалії піддаються простому увиразненню: методи уподібнення, синонімічна компенсація або міжмовне запозичення дозволяють адаптувати текст до культурних особливостей мови перекладу без втрати семантики оригіналу.

Застосування форенізації у перекладі таких складних творів, як «Улісс», дозволяє зберегти унікальний колорит тексту Джеймса Джойса, що включає стилістичну та культурну багатогранність оригіналу, зокрема через специфічні ідіоми, фразеологічні одиниці та словотворчі новотвори. Однак протиставлення форенізації та одомашнення не завжди охоплює всі можливості перекладацької інтерпретації. У деяких випадках використовується стратегія нейтралізації, яка зменшує культурну специфіку оригіналу через гіперонімічне перейменування або

дескриптивну перифразу, що забезпечує розуміння змісту для широкого кола читачів [82, с. 104].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, починаючи з 70-х років ХХ століття, демонструє поступовий відхід від лінгвістичної парадигми перекладознавчих досліджень у бік культурно-орієнтованого, а пізніше й міждисциплінарного підходу. Інтерес перекладознавців зосередився не так на понятті еквівалентності перекладеного тексту оригіналові, як на культурних, соціальних та історичних умовах рецепції творів іноземної літератури цільовою аудиторією. На перший план виходять особистість перекладача й мотиви, які зумовлювали вибір твору для перекладу й визначення подальшої перекладацької стратегії.

Тетяна Андрієнко пропонує визначати стратегію перекладу як когнітивний регулятив перекладацького дискурсу, ментальну програму діяльності перекладача з пересотворенням концепту оригіналу, внаслідок одного з можливих варіантів уявного образу цільового тексту [3]. Американський теоретик перекладу Лоренс Венутті в своїй праці «Перекладацька невидимість» (англ. *The Translator's Invisibility*) виводить дві основні стратегії, якими може послуговуватись перекладач під час перекладу: форенізацію (англ. *foreignizing method*) та одомашнення (англ. *domestication*) [97, с. 33]. Перша стратегія передбачає збереження творчої особистості автора, коли текст оригіналу зазнає мінімальних змін, друга ж оцінює перекладача як рівноправного партнера автора оригіналу, де домінуючим фактором є цінності цільової культури та плавність і елегантність мови.

Розв'язуючи проблему відтворення предметних реалій, перекладачі надають перевагу форенізації, вживаючи екзотизм або словниковий відповідник назви реалії, який може бути транскрибованим, транслітерованим, натуралізованим запозиченням, або шляхом безперекладного перенесення іншомовної номінації в текст перекладу. Такий підхід дозволяє передати національно-культурну специфіку, зберегти характеристики хронотопу, а також особливості художнього коду автора [10, с. 44].

Під час перекладу власних назв перекладачі «Улісса» загалом звертаються до стратегії форенізації, яка надає ефекту художнього занурення в створену автором картину світу, тобто тогочасну Ірландію. Наприклад, у фразі “*That fellow I was with in the Ship last night*” [68, с. 14] йдеться про готель-ресторан, розташований у тогочасному Дубліні. У перекладі бачимо: «*Той хлопець, з яким я сидів учора в «Кораблі»*» [19, с. 48]. Жодної примітки чи смислового пояснення у тексті щодо того, що таке цей «Корабель», немає. У наступному реченні: “*He’s up in Dottyville with Connolly Norman*” [68, с. 14] – «*Працює в дурдомі з Коноллі Норманом*» [19, с. 48], де можемо прослідкувати поєднання вже двох стратегій, адже *Dottyville* – це жартівлива назва лікарні для душевнохворих у Дубліні, тому перекладачі відтворюють цю реалію через подібну в українській культурі. Проте у цьому ж реченні за допомогою транслітерації, що вже є прийомом стратегії форенізації, передають ім’я видатного ірландського психіатра, який працював у тій клініці.

Особливої уваги потребує розгляд 14-го епізоду роману, який є одним із найскладніших та інтелектуально насичених. У цій главі Джеймс Джойс використовує 32 стилізації англійської мови від англо-саксонської прози Елфріка до американського сленгу ХХ століття. Розглянемо перший же рядок: “*Deshil Holles Eamus. Deshil Holles Eamus. Deshil Holles Eamus*” [68, с. 397], який у перекладі лишають як є, але роблять примітку: «*На Південь до Голлусу Рушаймо (суміш ірл., лат.)*» [19, с. 413]. *Deshil* – дійсно, з гельської – поворот праворуч, *Holles* – назва вулиці в Дубліні, де знаходиться пологовий будинок, який є місцем акту 14 епізоду, та *Eamus* з латини – рушаймо. Також варто зазначити, що повторення цієї фрази є своєрідною алюзією на ритуал привертання вдачі за рахунок трикратного повторення. Тут ми також бачимо використання стратегій одомашнення разом з форенізацією, оскільки присутнє й транскрибування, і смислове пояснення.

Стратегію одомашнення перекладачі широко використовують при перекладі маленьких гумористичних віршиків, які зустрічаються протягом усього роману. Саме ця стратегія підходить для кращого сприйняття авторського гумору та іронії,

хоча й може призвести до втрат особливостей мовної форми. Наприклад, у цьому фрагменті перекладачам вдалося блискуче відтворити форму й гумор: “*As bad as old Antonio, For he left me on my ownio*” [68, с. 513]. – «*Нащо кинув мене ти, Антоніо? Щоб без тебе я в хвилях потонію?*» [19, с. 592].

Ще одним прикладом використання форенізації можна назвати переклад частини пісеньки з використанням алфавіту, де перекладачі замінили англійські літери та внутрішню гру слів для українського читача: “*Ahbeesee defeegee kelomen oreesue rustyouvee doubleyou*” [68, с. 61]. – «*Абеве гедеже коло-мене поросята уфеха цешацаюя*» [19, с. 97].

Відчуження, навпаки, характерне для перекладу індивідуально-авторської образності, метафор і порівнянь, які несуть культурно-специфічну інформацію. Воно є засобом збереження образної концепції і характеристик дискурсу автора й конкретного твору, а також національно-культурної інформації про персонажів.

Отже, вибір стратегії перекладача завжди залежить від багатьох об’єктивних факторів: цільова аудиторія, кількість наявних перекладів, інтертекстуальність тексту [10, с. 47]. У випадку з перекладом «Улісса» можемо зробити висновок, що для перекладу когнітивних реалій, які є проявом асиметрії різних культурних картин світу, перекладачі частіше обирають стратегію одомашнення, а для збереження авторського стилю та індивідуально-авторських реалій – стратегію форенізації. Таке поєднання дозволяє максимально зберегти як культурну ідентичність оригіналу, так і зробити текст доступним та зрозумілим для сучасного українського читача, особливо у випадках складних міжкультурних алюзій та реалій.

3.3. Інтертекстуальність роману «Улісс» як перекладацька проблема

Інтертекстуальність є одним із найбільш впливових концептів сучасного літературознавства та перекладознавства, що стає особливо актуальним в контексті аналізу перекладацьких проблем, пов’язаних з такими творами, як роман «Улісс» Джеймса Джойса. Інтертекстуальність як літературна категорія

охоплює не лише безпосередні запозичення з інших текстів, але й складні взаємозв'язки, цитування, алюзії та ремінісценції, що створюють унікальну текстову тканину, на якій будується розуміння кожного окремого твору [34, с. 6].

Згідно з теорією інтертекстуальності, текст не може бути ізольованим від своєї культурної та історичної контекстуальної матриці, оскільки кожен твір є результатом комбінації раніше застосованих елементів. Вперше цей термін був введений Юлією Крістевою, яка визначила інтертекстуальність як транспозицію однієї чи кількох знакових систем в іншу [35, с. 262]. Це означає, що кожен текст є свого роду мозаїкою цитат, де думки й ідеї, які людина висловлює, ніколи не є цілком новими чи ізольованими, вони завжди спираються на попередні знання та контексти. Наталі П'єге-Гро також наголошує, що жоден текст не існує в повній ізоляції, він завжди перебуває у взаємодії з іншими творами, які йому передують чи його оточують [47, с. 4].

Ця ідея відображає підхід, що літературний процес не є нічим іншим, як постійним творенням нових текстів шляхом переосмислення та переорганізації вже наявних елементів. Такі взаємозв'язки можуть набувати різних форм, залежно від стилістичних, жанрових та типологічних особливостей текстів, що беруть участь у взаємодії. Із точки зору сучасної лінгвістики, тенденція до комплексного вивчення текстів передбачає розгляд інтертекстуальності як однієї з фундаментальних категорій тексту й основного принципу культури постмодернізму.

Сама по собі інтертекстуальність є не лише стилістичним прийомом, а й засобом комунікації, що додає багатшаровість та багатозначність тексту, створюючи складний семантичний простір. Постмодерністський текст є особливо насиченим інтертекстуальними елементами, що нерідко мають вигляд алюзій, ремінісценцій або прямих цитат, які передбачають наявність підготовленого читача, здатного розпізнати ці відсилання та зрозуміти їхнє значення у новому контексті. Це ставить перед перекладачем складне завдання, адже передача таких елементів вимагає не лише лінгвістичної компетентності, а й глибокого знання культурного контексту як вихідного тексту, так і культури перекладу [27, с. 4].

Інтертекстуальність у перекладі часто стає своєрідною «пасткою» для перекладача. На відміну від теорії джерел, яка концентрується на походженні тих чи інших елементів тексту, теорія інтертекстуальності акцентує увагу на тому, яке місце ці елементи займають у новій структурі тексту. Це означає, що перекладач мусить не просто знайти відповідники для окремих цитат чи алюзій, але й забезпечити, щоб вони адекватно вписувалися в цілісну структуру тексту перекладу, зберігаючи його художню цілісність і змістову багатозначність [47, с. 6]. Наприклад, у романі «Улісс» Джеймса Джойса зустрічається безліч алюзій на класичні літературні твори, історичні події, фольклор, які потребують детального опрацювання для їх адекватної передачі в перекладі [17, с. 31].

Перекладач, працюючи з інтертекстуальними елементами, стоїть перед вибором: або зберегти чужорідність елемента, залишаючи читача в позиції стороннього спостерігача, або адаптувати його, наближаючи до реалій цільової культури, що зробить текст зрозумілішим для нового читача. Такий підхід відображає також дві основні стратегії перекладу – форенізацію та одомашнення. Лоренс Венутті, один із провідних теоретиків перекладу, наголошував на важливості вибору між цими стратегіями, оскільки кожна з них має свої переваги та недоліки. Таким чином ці дві стратегії нерозривно пов'язані зі способами передачі інтертексту в перекладному творі. Форенізація дозволяє зберегти культурну специфіку оригіналу, зберегти його автентичність, тоді як одомашнення робить текст доступнішим і зрозумілішим для широкого кола читачів, але водночас може втратити частину його національного колориту [8, с. 2].

Однією з найскладніших проблем перекладу інтертекстуальних елементів є їхня нерідко глибока культурна укоріненість. Наприклад, у романі «Улісс» Джойса багато алюзій спрямовані на класичну літературу, ірландську міфологію, біблійні тексти, які можуть бути незрозумілими для сучасного українського читача без відповідного культурного бекграунду. Загалом, велика кількість кроскультурних посилянь та алюзій є невідомими навіть сучасному ірландському

читачу. У таких випадках перекладачі часто використовують різні прийоми, такі як коментарі, пояснення, примітки або ж намагаються знайти функціональні аналоги в культурі реципієнта, що дозволяє частково компенсувати відсутність необхідних культурних знань [17, с. 3]. Варто зазначити, що саме українські перекладачі використовували коментарі та примітки дуже рідко.

Аналіз останніх досліджень у цій галузі свідчить про поступовий відхід від суто лінгвістичної парадигми перекладознавчих досліджень до культурно-орієнтованого підходу, де на перший план виходить розуміння культурних, соціальних та історичних умов рецепції перекладеного тексту [41, с. 134]. Інтертекстуальність розглядається як ключовий елемент, що забезпечує зв'язок між культурами, і саме тому її адекватне відтворення є важливим завданням перекладача, особливо у випадку перекладу таких складних творів, як «Улісс» Джеймса Джойса.

Таким чином, інтертекстуальність як перекладацька проблема вимагає не лише глибокого розуміння тексту та його контексту, але й творчого підходу до відтворення цих взаємозв'язків у новій культурі. Перекладачеві необхідно знайти баланс між збереженням авторської індивідуальності та адаптацією тексту до культури цільової аудиторії, що вимагає не тільки високого рівня володіння мовою, але й глибокого знання обох культурних кодів.

Інтертекстуальність у романі «Улісс» Джеймса Джойса є одним із найцікавіших і найскладніших аспектів цього твору, що надає йому особливу значимість у контексті літератури ХХ століття. Використання елементів з інших текстів, зокрема античних, середньовічних та модерністських джерел, дає змогу Джойсу не просто будувати наратив, а й створювати багатопланову мережу алюзій, ремінісценцій та відлунь, які збагачують текст на рівні символіки, семантики та культурних посилань. В цьому сенсі, інтертекстуальність у «Уліссі» є не просто формою літературного стилю, а способом побудови нового виду художнього світу.

Одним із ключових прикладів інтертекстуальності в романі є алюзії на «Одіссею», що простежуються протягом усієї історії, створюючи паралелі між подорожами Одиссея та повсякденними подіями в житті Леопольда Блума. Тільки

замість епічної пригоди з міфологічними чудовиськами і богами, Блум стикається з буденними проблемами, які стають своєрідними сучасними аналогами випробувань Одиссея. У такий спосіб «Улісс» перетворюється на палімпсест, де античний сюжет накладається на сучасний контекст, а ірландська столиця стає новою Ітакою.

Леопольд, як і Одиссей, здійснює свою «подорож» містом, і ця подорож відображає його внутрішні пошуки і прагнення до дому, як фізичного, так і духовного [8, с. 18]. Наприклад, у «Одіссеї» Гомера головний герой зрештою повертається на батьківщину та цілує каміння рідної Ітаки. Аналогічно, в «Уліссі» Блум теж повертається додому: *«Він поцілував смагляві кругляві жовтаві забави її крижів, обидві пухкі духкі півкулі...»* [19, с. 688]. Для обох персонажів «дім» є не стільки поняттям фізичним, скільки духовним і моральним.

Назви епізодів, такі як «Сцилла та Харибда» чи «Цирцея», відсилають до певних частин епосу Гомера; наприклад, епізод «Сцилла та Харибда» демонструє інтелектуальні труднощі, з якими стикається Стівен, що нагадує випробування Одиссея. У епізоді «Цирцея» Блум переживає спокуси та ілюзії, що перегукується з зустріччю Одиссея з чаклункою Цирцеєю. У фінальному епізоді «Пенелопа» Моллі Блум нагадує сучасну Пенелопу, яка роздумує над своїм життям і стосунками, чекаючи на повернення чоловіка.

Хоча персонажі Джайса є алюзіями на героїв «Одіссеї», їхні характери та ситуації адаптовані до реалій ХХ століття. Наприклад, Леопольд Блум – не типовий ірландець, а єврей, що підкреслює проблеми національної та релігійної ідентичності, а Моллі, на відміну від традиційної Пенелопи, не є вірною дружиною, що відображає соціальні й моральні виклики тогочасної Ірландії. Стівен Дедал, який має бути образом люблячого сина, так до кінця і не може, або навіть не хочу зрозуміти свого «батька» Леопольда Блума через різний інтелектуальний рівень та світогляд [50, с. 24].

Окрім алюзій на «Одіссею», Джайс використовує численні цитати з інших літературних джерел, створюючи багат шаровий текст. У першому епізоді «Телемах» Красень Мулліган, спілкуючись зі Стівеном Дедалом, каже: *“The aunt*

thinks you killed your mother” [68, с. 8], відсилаючи до «Гамлета» Шекспіра, що підкреслює ізоляцію Стівена від суспільства. Мулліган також цитує *“I am a servant of two masters”* [68, с. 14] із п’єси Карло Гольдоні «Слуга двох панів», натякаючи на подвійний вплив католицизму та англійської влади в Ірландії.

У четвертому епізоді «Каліпсо» згадується *“Seaside girls”* [68, с. 76], що посилається на популярні англійські пісні про моряків, підкреслюючи любов Блума до музики. У десятому епізоді «Мандрівні скелі» з’являється герой на ім’я *“Don John Conmee”* [68, с. 421], який має алюзію на Дон Жуана, хоча у творі цей персонаж є священником.

У свою чергу, Стівен Дедал цитує *“I am thy father’s spirit”* [68, с. 195] із «Гамлета», створюючи паралель із власними стосунками з батьком. Загалом, Шекспір і посилання на нього настільки часто присутні в романі, що деякі дослідники вважають «Улісса» своєрідним трибутом Шекспіру. Протягом усього твору персонажі постійно повертаються до його творів, обговорюють їх, цитують, а іноді навіть ототожнюють себе з його персонажами. Наприклад, Стівен Дедал, обговорюючи з Красенем Мулліганом свій зв’язок із сім’єю, використовує мотиви «Гамлета», натякаючи на певну відчуженість і внутрішній конфлікт. Водночас цей твір стає символом для роздумів Стівена про природу творчості, спадок, який залишають митці, і те, як літературні тексти формують культурну пам’ять.

Епізод «Лестригони» містить посилання на книгу сера Роберта Бола *The Story of the Heavens* (1885): *“Fascinating little book that is of sir Robert Ball’s”* [68, с. 146], яка згадується пізніше в епізоді «Ітака» як частина бібліотеки Блума. У «Несторі» Стівен роздумує над впливом Ісуса на майбутні покоління, цитуючи: *“To Caesar what is Caesar’s, to God what is God’s”* [6, с. 29], що походить із Євангелія.

Особливої уваги заслуговує використання Джайсом так званої «метемпсихози інтертексту», про яку пише Джеймс Ремі [73, с. 22]. Він зазначає, що персонажі античної літератури проходять своєрідну трансформацію в «Уліссі», переносячись у новий культурний і часовий контекст. Це підкреслює ідею неперервності та оновлення літератури, де образи і мотиви минулого знаходять

нове життя в текстах сучасності [74, с. 2]. Леопольд Блум, наприклад, хоча і є «Одіссеєм» роману, але несе ім'я, яке резонує з єврейськими і європейськими традиціями, створюючи багатогранний і культурно насичений образ.

Інтертекстуальність Джойса проявляється не тільки через сюжетні паралелі, але й через стилістичні засоби. Він використовує численні стилізації, віддаючи данину різним літературним жанрам і епохам. Як вже зазначалося 14-й епізод роману, наприклад, стилізовано під різні етапи розвитку англійської мови – від англосаксонської прози до американського сленгу ХХ століття [65, с. 11]. Ця стилістична розмаїтість є частиною «перекладу» культурних і літературних кодів, який здійснює Джойс, і створює складність для перекладачів роману. Як зазначає дослідник Онно Костерс, «Улісс» вже сам по собі є перекладом, трансформацією однієї культурної реальності в іншу, а тому його переклад іншими мовами стає ще складнішим завданням – перекладом перекладу [74].

Проблема інтертекстуальності в перекладі «Улісса» стає особливою темою для дослідження, оскільки збереження всіх алюзій, ремінісценцій і стилістичних прийомів вимагає від перекладача не тільки майстерності, але й глибоких знань різних культурних контекстів. Наприклад, деякі фрази роману є прямими цитатами або відсиланнями до класичних творів, таких як «Гамлет» Шекспіра, у той час як інші фрази є грою слів або мовними каламбурами, які можуть бути зрозумілі лише в оригінальному контексті англійської мови. Костерс підкреслює, що перекладачам часто доводиться йти на компроміси, намагаючись «майже дістатися» сенсу оригіналу, але завжди залишаючись трохи осторонь від нього [17, с. 8].

Такі елементи, як метафори, алюзії до міфології, а також стилістичні паралелі з іншими творами, створюють своєрідну інтертекстуальну «мережу», в якій кожен елемент резонує з іншими. Фріц Сенн запропонував термін «інтердинаміка» для опису цього процесу, підкреслюючи, що інтертекстуальність у «Уліссі» є не просто пасивним запозиченням, а активним і динамічним елементом, який постійно взаємодіє з іншими текстами і створює нові значення [41, с. 136]. Цей процес включає в себе як стильові відсилки, так і ідеологічні та

культурні переклади, які роблять текст «Улісса» відкритим до нескінченного переосмислення і переінтерпретації.

Саме тому, інтертекстуальність у «Уліссі» Джойса є не тільки ключовим стилістичним прийомом, а й основною художньою стратегією модернізму, яка дозволяє автору створювати багатоплановий текст, відкритий для численних трактувань. Це робить роман одночасно і викликом, і натхненням для читачів та перекладачів, адже кожне нове прочитання відкриває нові аспекти цього складного і багатого твору.

3.4. Особливості сприйняття перекладу роману «Улісс» українською аудиторією

Більше ста років тому, в червні, на вулицях Дубліна відбулася знаменна зустріч двох звичайних громадян – Леопольда Блума та Стівена Дедала. Ця подія, описана в романі Джеймса Джойса «Улісс», не лише стала частиною літературної класики, але й увійшла в історію як символічний день, відомий як Блумздей [36, с. 1]. Кожного року шанувальники творчості Джойса в Дубліні намагаються відтворити маршрут головного героя, що підкреслює важливість цього роману не лише як літературного твору, а й як культурного символу. Для української аудиторії цей роман також має особливе значення, але його сприйняття обумовлене як історичними обставинами, так і мовними та культурними викликами.

Переклад «Улісса» українською мовою, опублікований 2015 року, став важливою подією для українського літературного середовища. Поява перекладу стала можливою завдяки політичній і культурній незалежності країни та відродженню інтересу до західноєвропейської літератури після розпаду СРСР. У радянський період такий переклад був би неможливим через цензуру та ідеологічні обмеження [37, с. 643]. Лише в незалежній Україні стало можливим видання цього монументального твору, що символізує свободу думки та літературний експеримент. Це сприяло розширенню культурного горизонту

українських читачів, які почали активно знайомитися з важливими творами модернізму.

Однак сприйняття «Улісса» в Україні має і свої складності. Структура роману, його метод потоку свідомості та складна мова ставлять перед читачем неабиякі виклики. Для багатьох українців, які звикли до більш традиційних форм прози, експериментальний стиль Джойса може здаватися важким для розуміння. Нелінійна послідовність подій та постійні переходи між думками героїв вимагають від читача значної концентрації та терпіння. Попри це, такі особливості дозволяють заглибитися у внутрішній світ персонажів, що резонує з традицією української літератури, яка часто досліджує теми пошуків ідентичності.

Історичний та соціальний контекст також впливає на сприйняття роману українськими читачами. Прагнення відійти від традиційних селянських мотивів та прийняти європейські інтелектуальні традиції початку ХХ століття зумовили розвиток модернізму в Україні, що відзначалося спробами створити нову інтелектуальну прозу. Однак надмірна відвертість і навіть брутальність стилю Джойса зробили його твори радше антивзірцем для українських модерністів, які прагнули знайти власний шлях між європейською інтелектуальністю та національною традицією [64, с. 23]. Таким чином, інтерес до Джойса в Україні виник не стільки в часи модернізму, скільки пізніше, коли з'явилася можливість сприймати його твори вільно, без ідеологічних обмежень.

Подорож «Улісса» до українськомовної аудиторії, яка здавалася тривалою та складною, розтягнулася майже на сто років. Перші спроби перекладу були здійснені Олександром Терехом ще в 1966 році, коли в часописі «Всесвіт» з'явилися окремі епізоди, а в подальшому Анатолій Андронік опублікував інші уривки у тижневику «Зарубіжна література» [19, с. 31].

І лише в ХХІ столітті завдяки Олександру Тереху та Олександру Мокровольському, який завершив працю свого колеги, було видано повний український переклад «Улісса». Оскільки Олександру Тереху навіть не вистачило цілого життя, щоб завершити переклад, його працю продовжив Олександр Мокровольський, якому довелося працювати над найскладнішими,

інтелектуально насиченими розділами; і ця робота стала важливим досягненням для українського літературного простору.

Переклад «Улісса» українською мовою став надзвичайно складним завданням через модерністську структуру твору, численні мовні реєстри, використання діалектизмів, алюзій та символіки. Для якісного перекладу потрібна була здатність глибоко зануритися в текст і зрозуміти його культурний контекст. Перекладачі, працюючи над українською версією, використовували не тільки оригінальний текст, а й послуговувалися авторизованим французьким перекладом 1929 року, який став важливим орієнтиром для вирішення складних питань перекладу. Французький переклад допоміг знайти витончені рішення для передачі багатомірних аспектів тексту, але український варіант зберіг свою унікальність, прагнучи автентичності та адаптації до національних особливостей читача.

Дмитро Вахнін у своїх коментарях до українського видання «Улісса» акцентує на важливості розвитку естетичного та культурного рівня української аудиторії для повного розуміння цього твору. «Улісс» є не просто романом, а викликом для читача, що дає можливість вийти за межі буденності та зануритися у складну мовну та символічну тканину, яка стала частиною європейської культурної спадщини. Джойс поєднує універсальні теми людського буття з реаліями життя в Дубліні, що створює унікальний досвід для українських читачів, які шукають нові способи осмислення власної ідентичності у глобалізованому світі.

Проте, незважаючи на переклади та видання творів Джойса, в українському культурному просторі досі бракує необхідного контексту та спроб інтелектуального осмислення «Улісса». Немає повноцінної культурної рецепції – ані на рівні простого читача, ані на рівні професійної спільноти [17, с. 36].

Часто можна почути думки про необхідність створення «українського Улісса». У цьому контексті виникає важлива дискусія про те, чи потрібно відтворювати щось подібне, або ж краще інтегрувати досвід Джойса у власний культурний простір, щоб збагатити національну літературу і позбутися відчуття маргіальності. Вахнін підкреслює, що важливо не просто копіювати, а

створювати унікальне культурне надбання, яке допоможе українській культурі розвиватися і конкурувати на глобальному рівні [19, с. 34].

Переклад і адаптація «Улісса» українською стали не лише значним літературним досягненням, а й важливим кроком у процесі культурного самовизначення. Роман Джойса символізує боротьбу за свободу думки, експериментальність та можливість знайти нові форми вираження [85, с. 1]. Це видання стало свідченням готовності української культури до складних викликів, відображаючи її відкритість до багатозначних текстів та експериментальних підходів.

Водночас, складність роману часто відлякує читачів. Текст насичений алюзіями, метафорами і потоком думок, що може створювати враження хаосу. Проте, як зазначає Вахнін, для отримання справжнього задоволення від прочитання «Улісса» варто позбутися стереотипів про те, яким має бути роман, і відкритися до нових літературних форм [19, с. 36]. Складність і багатошаровість є сутністю цього твору, а його розуміння потребує внутрішньої готовності до пізнання нового.

Таким чином, подорож «Улісса» до української аудиторії триває вже не одне десятиліття, але з кожним новим кроком він стає ближчим і зрозумілішим. Видання українського перекладу свідчить про культурний розвиток та інтеграцію України у світовий літературний контекст. Переклад роману українською мовою – це не просто переклад, а можливість відчувати дух європейської культури і розширити горизонти власного сприйняття світу та себе в ньому.

Звичайний читач «Улісса» часто стикається з труднощами через багатошаровість і складну структуру роману. Вільям Пауелл Джонс у своїй статті «The Common Reader and James Joyce's Ulysses» зазначає, що, хоча роман і залишається складним для широкого кола читачів, вони все ж можуть знайти спосіб його зрозуміти і навіть насолоджуватися ним [66, с. 162]. Джойс поєднує універсальну історію людства з локальними реаліями Дубліна, створюючи образи, які є зрозумілими й важливими для кожного. Незважаючи на те, що деякі читачі можуть вважати роман надмірно складним або навіть незрозумілим через його

численні алюзії та символіку, для звичайного читача існують прості шляхи підходу до тексту, що дозволяють побачити його багатство. Зусилля перекладачів і критиків, спрямовані на спрощення цього підходу, дозволяють звичайному читачеві краще зрозуміти «Улісс» і відчувати його літературну цінність.

Реакція української аудиторії на роман є неоднозначною. З одного боку, роман залишається складним для сприйняття через свою незвичну структуру та експериментальний стиль. З іншого боку, його видання стало символом відкритості української культури до складних і багатозначних текстів, що відображають універсальні теми пошуків ідентичності, людських переживань та соціальних викликів. Відгуки на український переклад часто підкреслюють важливість зусиль перекладачів, які змогли адаптувати текст до української дійсності, зберігаючи його унікальний стиль і глибину.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі проаналізовано перекладацькі стратегії та особливості передачі авторського стилю Джеймса Джойса в українському перекладі роману «Улісс». Особливу увагу приділено забезпеченню адекватності перекладу, стратегіям одомашнення та форенізації, а також проблемам інтертекстуальності і особливостям сприйняття перекладу українською аудиторією.

Забезпечення адекватності перекладу є одним із ключових викликів при перекладі «Улісса», саме тому перекладачі використовували широкий арсенал перекладацьких прийомів для досягнення відповідності між оригіналом і перекладом, зокрема калькування, модуляцію, компенсацію, генералізацію та конкретизацію. Це дозволило зберегти як зміст, так і стилістичну насиченість тексту, що є важливою складовою адекватного перекладу.

Стратегії одомашнення та форенізації відігравали важливу роль у перекладі культурно-специфічних елементів. Форенізація дозволила зберегти оригінальний культурний контекст, зокрема при перекладі власних назв, культурних реалій та стилістичних особливостей тексту. Однак в окремих випадках, для полегшення

сприйняття тексту українським читачем, використовувалася стратегія одомашнення, яка адаптувала певні елементи під культурні реалії української мови (див. Додаток А та Додаток Д). Таке поєднання стратегій забезпечило баланс між збереженням автентичності оригіналу та його зрозумілістю для читача.

Інтертекстуальність роману «Улісс» є складним викликом для перекладачів, оскільки текст насичений алюзіями, цитатами, ремінісценціями та відсиланнями до інших культурних і літературних контекстів. Враховуючи складність стилю Джойса, багатшаровість тексту та його експериментальність, перекладачі прагнули зберегти як літературну, так і культурну цінність роману, водночас роблячи його доступним для українського читача. Переклад 2015 року став важливою подією для української літератури, адже відкрив доступ до одного з найвизначніших творів модернізму, що сприяло подальшому розвитку перекладної літератури в Україні.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження авторського стилю Джеймса Джойса та збереження його при перекладі роману «Улісс» було встановлено, що переклад такого складного та багатопланового твору потребує високого рівня фахової підготовки, креативності та глибокого розуміння культурних контекстів. Авторський стиль Джойса, зокрема його техніка потоку свідомості, полістилістичність, багатогранність алюзій та мовні експерименти, створюють значні виклики для перекладачів, але водночас відкривають нові можливості для творчої адаптації та інтерпретації.

Переклад «Улісса» українською мовою, виконаний Олександром Терехом та Олександром Мокровольським, демонструє високу майстерність у відтворенні стилістичних та культурних особливостей оригіналу. Використання різноманітних перекладацьких прийомів, таких як калькування, модуляція, компенсація, генералізація та конкретизація, дозволило зберегти як зміст, так і стилістичну насиченість тексту, наблизивши його до української аудиторії.

Особливу увагу було приділено аналізу стратегій одомашнення та форенізації при перекладі культурно-специфічних елементів. Було встановлено, що поєднання цих двох стратегій дозволяє забезпечити баланс між збереженням автентичності оригіналу та його зрозумілістю для читача. Форенізація сприяє збереженню культурної специфіки оригіналу, тоді як одомашнення дозволяє адаптувати текст до реалій цільової аудиторії, що є особливо важливим для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації.

Аналіз інтертекстуальності роману «Улісс» підтвердив, що цей аспект є одним із найбільш складних для перекладу, оскільки текст насичений алюзіями, цитатами, ремінісценціями та відсиланнями до інших культурних і літературних контекстів. Перекладачам вдалося зберегти літературну і культурну цінність твору, роблячи його доступним для української аудиторії та забезпечуючи глибоке розуміння його багатоплановості.

Загалом, дослідження підтвердило, що переклад авторського стилю є складним, але надзвичайно важливим процесом, який вимагає ретельного аналізу оригіналу, творчого підходу та адаптації до культурних особливостей цільової аудиторії. Переклад роману «Улісс» українською мовою є важливим внеском у розвиток перекладної літератури в Україні, відкриваючи доступ до одного з найвизначніших творів світової модерністської літератури та зберігаючи його художню цілісність і культурну насиченість.

Перспективними напрямками для подальших досліджень є порівняння перекладів «Улісса» на різні мови для виявлення впливу культурних і мовних особливостей на адаптацію складних елементів. Варто також дослідити, як різні літературні напрямки та жанри впливають на переклад авторського стилю, зокрема на стилістичні особливості, такі як ритмомелодика, образність, синтаксис і лексичні інновації. Окремо важливо вивчити, як еволюція літературних традицій у різних культурах впливає на переклад авторських стилів і адаптацію елементів однієї культури для аудиторії іншої. Також доцільно досліджувати екранізацію літературних творів та їх переклади, зокрема вивчати, як адаптація тексту до кінематографічного формату змінює або зберігає авторський стиль, а також як культурні та мовні особливості впливають на кінопереклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошина М. Д. Критерії та принципи визначення адекватності відтворення ідіостилю автора в перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2018. Вип. 37, т. 3. С. 54–57.
2. Андрієнко Т. П. Когнітивні чинники, що визначають вибір стратегії перекладу. *Філологічні трактати Сумського державного університету*. 2012. № 4(3). С. 5–13.
3. Андрієнко Т. П. Стратегії очуження та одомашнення при відтворенні антономазії в авторському та звичайному перекладі. *Українське мовознавство : Міжвідомчий наук. збірник*. 2010. № 40, С. 377–380.
4. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm> (дата звернення: 15.10.2023).
5. Біла Х. Особливості сприйняття роману Джеймса Джойса *Ulysses* як завдання для перекладача. *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов* : зб. наук. праць. Вип. 12. Дніпро : Вид-во ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. С. 87–90.
6. Біла Х. Прояви індивідуального стилю Джеймса Джойса в романі «Улісс» та його збереження в перекладі. *Сучасні лінгвістичні парадигми* : матеріали міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, 19 квітня 2024 р.) / відп. ред. Л. В. Суховерхва. Дніпро : Вид-во ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. Вип. 7. С. 33–36.
7. Біла Х. Прояви інтертекстуальності в романі Джеймса Джойса «Ulysses». *Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 21 листопада 2024 р.) / відп. ред. С. А. Комаров. Дніпро : ГПМ ДВНЗ «ДДПУ», 2024. С. 28–31.
8. Біла Х. Р. Морфолого-синтаксичні особливості роману «Улісс» Джеймса Джойса та їх відтворення при перекладі. *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов* : матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем». Вип. 13. Дніпро : Вид-во ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. С. 18–21.

9. Біла Х. Р. Ритмічність роману Джеймса Джойса *Ulysses* та її збереження в українському перекладі. *Література, психологія, педагогіка у ракурсах взаємодії* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 9 листопада 2023 р.). Дніпро : ГПМ ДВНЗ «ДДПУ», 2023. С. 18–22.

10. Біла Х. Р. Стратегії одомашнення та відчуження в українському перекладі роману Джеймса Джойса *Ulysses* / «Улісс». *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем». Вип. 9. Дніпро: Вид-во ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2023. С. 44–47.

11. Бондаренко М. Динаміка рецепції прози Джеймса Джойса в Україні : соціокультурні умови та перекладацькі рішення. *Іноземна філологія*. 2020. № 133. С. 153–164.

12. Бондаренко М. Динаміка рецепції прози Джеймса Джойса в Україні : соціокультурні умови та перекладацькі рішення. *Inozemna Philologia*. 2020. № 133. С. 153–164.

13. Бондаренко М. Трансмовність у перекладі : підходи до відтворення мовних експериментів Джеймса Джойса (на матеріалі українського видання роману «Улісс» у перекладі Олександра Тереха і Олександра Мокровольського). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 30, т. 2. С. 67–73.

14. Василенко П. В., Струк І. В. Особливості перекладу текстових анаграм на прикладі роману Дж. Джойса «Улісс». *Наука, освіта, технології та суспільство : проблеми та перспективи* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Центр фінансово-економічних наукових досліджень, Полтава, 2021. С. 30–33. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/53243> (дата звернення: 15.10.2023).

15. Гайко Т. В. Збереження особливостей ідіостилю Дж. Арментроут (на матеріалі роману *Dream of You* та його українського перекладу). *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021»* : матеріали XXII Всеукраїнської наукової конференції молодих

учених, м. Черкаси, 22–23 квітня 2021 р. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2021. С. 802–803.

16. Гончаренко Е. П. Сторінками українського Джойса (переклад та аналіз першого епізоду роману «Улісс»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2015. № 14. С. 240–244. URL: <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v14/67.pdf> (дата звернення: 17.12.2023).

17. Грек Л. Інтертекстуальність роману Дж. Джойса «Улісс» як перекладознавча проблема. *Мандрівець* : Видання Національного університету «Києво-Могилянська академія». 2002. № 6 (41). С. 29–32.

18. Габор В. Основи українського джойсознавства. Тайна його мистецького обличчя. Львів : Піраміда, 2013. С. 7–14.

19. Джойс Дж. Улісс / пер. з англ. О. Терех, О. Макровольський. Київ : Вид-во Жупанського, 2023. 760 с.

20. Довгань Л. І. Проблема збереження авторського стилю при перекладі художнього твору. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України* : зб. наук. пр. X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 06–07 жовтня 2022 р. Вінниця, 2022. Ч. 4. С. 156–158.

21. Дойчик О. Я., Бендак Ю. О. Особливості відтворення ідіостилю Дж. Гріна в українському перекладі (на матеріалі романів *Paper Towns* та *The Fault in Our Stars*). *Folium*. 2023. № 2. С. 26–33.

22. Єфименко В. А. Деякі стилістичні риси роману Джеймса Джойса «Улісс» та особливості їх перекладу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія»*. 2004. № 3. С. 152–158.

23. Захарова Ю. А. Адекватність та еквівалентність перекладу на основі твору Е. По «Золотий жук». *Студентські наукові студії*. 2013. Вип. 1 (32). С. 14–16. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukstud/18/4.pdf> (дата звернення: 12.01.2024).

24. Казакова Л. Від багатомірності художнього простору – до взаємодії жанрових форм: Дж. Джойс «Портрет митця замолоду», Дж. Хеллер «Портрет митця в старості». *Американські літературні студії в Україні*. 2010. Вип. 5/6 за 2008/2009. С. 309–319.

25. Колесник Ю. А. Особливості україномовного відтворення лексичного нонсенсу (на матеріалі роману Дж. Джойса «Улісс»). *Збірник студентських наукових праць «Studia Philologica»*. С. 216–221. URL: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/1945/1/%D0%9A%D1%96%D1%80%D0%B5%D1%8F%20%D0%93.%D0%86..pdf> (дата звернення: 14.01.2024).

26. Колядич Ю., Мельник Л. Інтертекстуальність: теоретичний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Фірма Планер», 2017. Вип. 25. С. 14–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2017_25_4 (дата звернення: 14.01.2024).

27. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1971. 131 с.

28. Модерністська проза : матеріали до вивчення. Частина 1. Джеймс Джойс : навчально-методичний посібник / упоряд. : О. В. Кеба, П. Л. Шулик. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. 104 с.

29. Моклиця М. В. Методика аналізу роману Дж. Джойса «Улісс» (акценти Дарії Віконської). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2019. Вип. 2 (95). С. 1–9.

30. Мокровольський О. Коментарі до роману Джеймса Джойса «Улісс». *Додаток до українського видання роману*. Київ : Видавництво Жупанського, 2015. С. 651–700.

31. Мокровольський О. Я взагалі не збирався перекладати «Улісса». *Читомо*. URL: <https://archive.chytomo.com/uncategorized/oleksandr-mokrovolskij-ya-vzagali-ne-zbiravsya-perekladati-ulissa> (дата звернення: 01.11.2023).

32. Оробінська М., Безкоровайна Л. Порівняльний аналіз твору Джеймса Джойса «Джакомо Джойс» та його перекладу. *Лінгвістичні студії*. 2018. № 36. С. 67–72.

33. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999. 447 с.

34. Поліщук А. Д., Юрковська М. М. Становлення, різновиди та функціонування теорії інтертекстуальності в концепції міжлітературного діалогу.

35. Приходько В. Б. Інтертекстуальність як проблема перекладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки*. 2017. № 1 (13). С. 262–266.

36. Сафіюк О. Пам'ятні дати : Блумздей Джеймса Джойса та трагедія Ірландії в «Уліссі». *Літературознавчі обрії*. 2019. Вип. 16. С. 1–4.

37. Скуратівський В. До дня Джеймса Джойса. *Післямова до роману «Улісс»*. Київ : Видавництво Жупанського, 2015. С. 643–650.

38. Соловей Е. Джеймс Джойс і його роман «Улісс» : проблеми перекладу. *Всесвіт*. 2016. № 3–4. С. 120–125.

39. Філоненко К. І. Індивідуальний стиль автора у творі К. Функе «Чорнильне серце» (книга перша) та збереження його у перекладі : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 035 Філологія. Германські мови і літератури (переклад включно, перша мова – німецька). Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 14 с. URL: <http://localhost:8080/jspui/handle/123456789/183> (дата звернення: 17.11.2023).

40. Хан О. Г. Стиль «прикрашального» перекладу як приклад неадекватного відтворення ідіостилю автора у детективній оповіді. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2018. Вип. 37, т. 3. С. 96–102.

41. Шаповал М. Система координат: типологія міжтекстової взаємодії та маркери інтертекстуальності. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2008. Вип. 44. Ч. 1. С. 134–140.

42. Шаповал Ю. Г. Специфіка художнього перекладу (на матеріалі творів Д. Джойса та їх перекладів українською мовою) : кваліф. робота магістра. Спеціальність 035 Філологія. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2023. URL:

<https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/18640/1/%D0%A8%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).

43. Що таке АЛІТЕРАЦІЯ – Стилiстичнi термiни – Словники – Словопедiя. URL: <http://slovopedia.org.ua/37/53392/251330.html> (дата звернення: 05.10.2023).
44. Яблочникова В. О. Перекладацька адекватнiсть та еквiвалентнiсть. *Науковий вiсник Мiжнародного гуманiтарного унiверситету. Серiя : Фiлологiя*. 2019. № 38, т. 1. С. 177–179.
45. Ali D. A. M. Internal Monologue in James Joyce's *Ulysses*. *The Scientific Journal of Cihan University – Slemany*. 2019. Vol. 3, Issue 2. Pp. 83–91.
46. Allan M., Joyce J., Bowen Z. Musical Allusions in the Works of James Joyce: Early Poetry through *Ulysses*. *Books Abroad*. 1976. Vol. 50, Iss. 1. URL: <https://doi.org/10.2307/40130262> (дата звернення: 30.11.2023).
47. AL-Musawi H. G. J. Intertextuality in James Joyce's *Ulysses*. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/363539761_Intertextuality_in_James_Joyce's_Ulysses (дата звернення: 21.11.2023).
48. Ames K. E. The Oxymoron of Fidelity in Homer's "Odyssey" and Joyce's "Ulysses." *Joyce Studies Annual*. 2003. Vol. 14. Pp. 132–174.
49. Attridge D. *Reading Joyce*. The Cambridge Companion to James Joyce. 2006. Pp. 1–27. URL: <https://doi.org/10.1017/CCOL0521837103.001> (дата звернення: 21.11.2023).
50. Barger J. Advanced Notes for *Ulysses*. 2001. URL: <http://www.robotwisdom.com/jaj/ulysses/notes01.html> (дата звернення: 09.01.2024).
51. Beebe M. Introduction : What Modernism Was. *Journal of Modern Literature*. 1974. Vol. 3. No. 5. Pp. 1065–1084. URL: <http://www.jstor.org/stable/3830997> (дата звернення: 01.02.2024).
52. Benstock S., Benstock B. Narrative Sources and the Problem of *Ulysses*. *The Journal of Narrative Technique*. 1982. Vol. 12. No. 1. Pp. 24–35.
53. Blodgett H. Joyce's Time Mind in *Ulysses*: A New Emphasis. *James Joyce Quarterly*. 1967. Vol. 5. No. 1. URL: <http://www.jstor.org/stable/25486667> (дата звернення: 02.02.2024).
54. Bondarenko M. Challenges of Translating Hypertextuality in James Joyce's *Ulysses*: Ukrainian Strategies. *Respectus Philologicus*. 2019. № 35 (40). URL:

<https://www.journals.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/12726> (дата звернення: 02.02.2024).

55. Bondarenko M. Non-linearity and/in Translation: On Complex Strategies in the Ukrainian Rendition of Joyce's Novel-Hypertext *Ulysses*. URL: https://www.researchgate.net/publication/332600242_Non-linearity_andin_Translation_On_Complex_Strategies_in_the_Ukrainian_Rendition_of_Joyce's_Novel-Hypertext_Ulysses (дата звернення: 02.02.2024).

56. Bondarenko M. Translingualism Translated: Approaches to Rendering James Joyce's Lingual Experiments (as Based on the Ukrainian Edition of the Novel *Ulysses* Translated by O. Terekh and O. Mokrovoslkyi). *Humanities Science Current Issues*. 2020. Vol. 2. No. 30. Pp. 67–74.

57. Bouguelmouna A., Benzoukh H. Analyzing the Lexico-Semantic Features in James Joyce's *Ulysses*. *Journal of Faslo el-khitab*. 2022. Vol. 11. No. 1. Pp. 415–426.

58. Buden F. James Joyce and the Making of *Ulysses*. New York: Oxford University Press, 1989. URL: https://www.edizionianicia.it/wp-content/uploads/2022/04/Impaginato_JOYCE-23.pdf (дата звернення: 16.02.2024).

59. Callow H. C. Joyce's Female Voices in *Ulysses*. *The Journal of Narrative Technique*. 1992. Vol. 22. No. 3. Pp. 151–163.

60. Fludernik M. Narrative and Its Development in *Ulysses*. *The Journal of Narrative Technique*. 1986. Vol. 16. No. 1. Pp. 15–40. URL: <https://p4test18.uni-freiburg.de/sections/literature-culture/lfludernik/publications/index> (дата звернення: 16.02.2024).

61. Glinka N. Intertextuality in the Modernist Literature. *International Journal of Multidisciplinary Thought*. 2018. Vol. 07. Iss. 03. URL: https://www.researchgate.net/publication/330524641_INTERTEXTUALITY_IN_THE_MODERNIST_LITERATURE (дата звернення: 17.02.2024).

62. Greenway J. A Guide through James Joyce's *Ulysses*. *College English*. 1955. Vol. 17. No. 2. URL: <https://doi.org/10.2307/372139> (дата звернення: 12.03.2024).

63. Greenway J. A. Exploring Themes in James Joyce's *Ulysses*: A Reader's Perspective. *College English*. 1955. Vol. 18. No. 2.

<https://www.worcesterart.org/learning/library/reading-ulysses/> (дата звернення: 12.03.2024).

64. James Joyce and censorship: the trials of Ulysses. *Choice Reviews Online*. 1998. Т. 36. No. 01. URL: <https://doi.org/10.5860/choice.36-0199> (дата звернення: 30.11.2023).

65. Janusko R. Sources and Structure of James Joyce's "Oxen". *Research Press*, 1983. 170 p.

66. Jones W. Powell. The Common Reader and James Joyce's *Ulysses*. *The American Scholar*. 1952. Vol. 21, No. 2. Pp. 161–171. URL: <https://www.jstor.org/stable/41206883> (дата звернення: 30.11.2023).

67. Joyce J. *Ulysses*. Richmond: Alma Classics, 2012. 817 p.

68. Joyce J. *Ulysses*. Wordsworth Editions, 2010. 734 p.

69. Joyce J. *Ulysses*. Annotated Edition. Wordsworth Editions, 2015. 734 p.

70. Joyce P. *English as We Speak It in Ireland*. London: Longmans, Green & Co., 1910. 368 p.

71. Kadlec D. Review of: James Joyce, *Ulysses*. *Modernism/modernity*. 1996. Т. 3. No. 1. Pp. 150–160. URL: <http://dx.doi.org/10.1353/mod.1996.0023> (дата звернення: 17.02.2024).

72. Kimpel B. D. The Voices of *Ulysses*. *Style*. 1975. Vol. 9. No. 3. URL: https://norman.hrc.utexas.edu/jamesjoycechecklist/browse_results.cfm?periodical=19853 (дата звернення: 12.03.2024).

73. Kojima M. Leopold Bloom's 'Metempsychosis' and 'Parallax' in *Ulysses*. *Journal of Irish Studies*. 2005. Vol. 20. URL: <http://www.jstor.org/stable/44646151> (дата звернення: 23.08.2024).

74. Kusters O. Interlingual Metempsychosis: Translating Intertextuality in James Joyce's *Ulysses*. <https://norman.hrc.utexas.edu/fasearch/findingAid.cfm?eadid=01281> (дата звернення: 23.08.2024).

75. Kuehn R. E. Mr. Bloom and Mr. Joyce: A Note on 'Heroism' in *Ulysses*. *Wisconsin Studies in Contemporary Literature*. 1963. Vol. 4. No. 2. Pp. 209–215. URL: <https://www.jstor.org/stable/1207156> (дата звернення: 25.08.2024).

76. Kuparadze G. Language and Style of James Joyce. *International Conference: James Joyce and the World*. Conference Paper. September 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/353621020_Language_and_Style_of_James_Joyce_printed (дата звернення: 22.01.2024).

77. Lawrence K. R. Style and Narrative in the *Ithaca* Chapter of Joyce's *Ulysses*. *ELH*. 1980. Vol. 47. No. 3. Pp. 579–574.

78. Levitt M. P. A Hero for Our Time: Leopold Bloom and the Myth of Ulysses. *James Joyce Quarterly*. 1972. Vol. 10. No. 1. URL: <http://www.jstor.org/stable/25487028> (дата звернення: 02.03.2024).

79. Lukes S. Joyce's Ulysses: Social Science, Fiction, and Reality: Ulysses, James Joyce. *Social Research: An International Quarterly*. 2022. Vol. 89. Iss. 2. Pp. 351–360. URL: <https://muse.jhu.edu/article/859076/pdf> (дата звернення: 02.03.2024).

80. Mesić V. Revisiting the Retranslation Hypothesis: A Case Study of Two Croatian Translations of James Joyce's *Ulysses*. *Hieronymus*. 2020. Vol. 7. Pp. 6–36. URL: <https://hrcak.srce.hr/en/265474> (дата звернення: 12.03.2024).

81. Middling's Progress in *Ulysses*. *James Joyce Quarterly*. 1982. Vol. 20. No. 1. URL: <http://www.jstor.org/stable/25476481> (дата звернення: 13.12.2023).

82. Milton J. Foreignization: A Discussion of Theoretical and Practical Issues. *Yearbook of Comparative and General Literature*. 2008. Vol. 54. Pp.103–113. URL: <http://muse.jhu.edu/journals/cgl/summary/v054/54.milton.html> (дата звернення: 13.12.2023).

83. Nelson S. Telling Time: Techniques of Narrative Time in *Ulysses* and the *Odyssey*. *European Joyce Studies*. 2018. Vol. 27. URL: <http://www.jstor.org/stable/44871429> (дата звернення: 01.11.2023).

84. Nida E. A. *Towards a Science of Translating*. Leiden : E. J. Brill, 1964. 331 p.

85. Nonce words by J. Joyce in Ukrainian Translation. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*. 2020. No. 91. URL: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-13> (дата звернення: 01.11.2023).

86. Pulatova S. Y. About the Role of Translation Transformations in Literary Work (on the Example of J. Joyce's Novel *Ulysses*). *Pedagogical Sciences and Teaching Methods*. 2023. Part 24. URL: https://www.researchgate.net/publication/376893042_PEDAGOGICAL_SCIENCES_AND_TEACHING_METHODS_2023_-PART_24 (дата звернення: 03.11.2023).

87. Raleigh J. H. Bloom as a Modern Epic Hero. *Critical Inquiry*. 1977. Vol. 3. No. 3. URL: <http://www.jstor.org/stable/1342941> (дата звернення: 04.05.2024).

88. Sanz Gallego G., Mihálycsa E., Paulis M., Sepp A., Wawrzycka J. The influence of foregrounding on retranslation : The phenomenon of 'unretranslatability' in Joyce's *Ulysses*. *Parallèles*. 2023. Vol. 35(1). URL: <https://cris.vub.be/ws/portalfiles/portal/104115255/95699013.pdf> (дата звернення: 13.12.2023).

89. Sicari S. Rereading *Ulysses*: *Ithaca* and Modernist Allegory. *Twentieth Century Literature*. 1997. Vol. 43. No. 3. URL: https://www.academia.edu/60783491/Rereading_Ulysses_Ithaca_and_Modernist_Allegory (дата звернення: 13.12.2023).

90. Somer J. The Self-Reflexive Arranger in the Initial Style of Joyce's *Ulysses*. *James Joyce Quarterly*. 1994. Vol. 31. No. 2. URL: <https://www.jstor.org/stable/i25485411> (дата звернення: 13.12.2023).

91. Tagore R., Ray S. N. Modernism in Literature. *Indian Literature*. 1963. Vol. 6. No. 1. URL: <http://www.jstor.org/stable/23329381> (дата звернення: 05.02.2024).

92. Textual Criticism, Literary Theory, and the New *Ulysses*. *Contemporary Literature*. 1987. Vol. 28. No. 1. URL: <https://www.jstor.org/stable/1208576> (дата звернення: 05.02.2024).

93. Thornton W. The Greatness of *Ulysses*. *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*. 2003. Vol. 7. No. 4. URL: <https://www.jstor.org/stable/i20646437> (дата звернення: 05.02.2024).

94. Tkachuck T. I. Translating Culture : Foreignization vs Domestication. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство.* 2017. № 7. С. 1–3.

95. Torresi I. Domesticating or Foreignizing Foreignization? Joyce Translation as a Test for Venuti's Theories. *Papers on Joyce.* 2007. Vol. 13. Pp. 91–102.

96. Ulysses annotated: notes for James Joyce's Ulysses: Gifford, Don : Free Download, Borrow, and Streaming. Internet Archive. URL: <https://archive.org/details/ulyssesannotated0000giff/page/n7/mode/2up?view=theater> (дата звернення: 03.11.2023).

97. Venuti L. The Translator's Invisibility. London and New York: Routledge, 2008. 319 p.

98. Wang F. An Approach to Domestication and Foreignization from the Angle of Cultural Factors Translation. *Theory and Practice in Language Studies.* 2014. Vol. 4. No. 11. URL: https://www.researchgate.net/publication/276248282_An_Approach_to_Domestication_and_Foreignization_from_the_Angle_of_Cultural_Factors_Translation (дата звернення: 03.11.2023).

99. Wilmes S. "I have come from Paris to tell you not to alter a single word" : Joyce's *Ulysses* and the Paradox of Translation. *Senior Capstone Projects.* 2011. No. 61. URL: <http://surl.li/wctwaf> (дата звернення: 03.11.2023).

100. Wu X. The Phonological Rhetoric and Poetical Texture in *Ulysses* : A Cognitive Phonological Perspective. *Journal of Language Teaching and Research.* 2015. Vol. 6. No. 3. Pp. 566. URL: <https://doi.org/10.17507/jltr.0603.12> (дата звернення: 07.04.2024).

101. Wu X. The Poetics of Foregrounding: The Lexical Deviation in *Ulysses.* *Theory and Practice in Language Studies.* 2011. Vol. 1. No. 9. URL: <https://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol01/09/15.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).

102. Yang W. Brief Study on Domestication and Foreignization in Translation. *Journal of Language Teaching and Research.* 2010. Vol. 1. No. 1. URL: <https://www.academypublication.com/issues/past/jltr/vol01/01/11.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналіз стратегій форенізації та одомашнення у 10-му епізоді «Улісса»

Оригінал	Переклад	Стратегія	Пояснення
the presbytery steps	резиденція	одомашнення	У перекладі відсутня спроба зберегти точний образ <i>сходів біля пресбітерію</i> . Замість цього обрано термін <i>резиденція</i> , який є більш зрозумілим і знайомим для українського читача, адже асоціюється із загальноприйнятими назвами місць проживання духовенства.
Artane	Артейн	форенізація	Назва <i>Artane</i> – це топонім, який не має аналогу в українській культурі. Перекладач залишив його в транскрибованій формі, щоб передати географічну та культурну автентичність. Одомашнення передбачало б адаптацію назви, наприклад, « <i>передмістя Дубліна</i> » без уточнення топоніма.
one silver crown	одна срібна корона	форенізація	Термін <i>крона</i> використано як транскрибований варіант назви монети, без спроби адаптувати його до української системи валют чи термінології.
the shutup free church	зачинена нонконформістська церква	одомашнення	Термін <i>free church</i> перекладено як <i>нонконформістська церква</i> , що пояснює її роль і характер в українському культурному та релігійному контексті. Це дозволяє українському читачеві зрозуміти, що йдеться про протестантську церкву, яка не підпорядковується державній чи церковній владі.

Продовження додатка А

Оригінал	Переклад	Стратегія	Пояснення
invincible ignorance	закореніла омана	одомашнення	Оригінальний термін <i>invincible ignorance</i> має конкретне значення в контексті католицької теології, переклад міг би зберегти латинське або кальковане звучання, наприклад, як <i>непереможне незнання</i> , але це створило б дистанцію між текстом і читачем. Натомість адаптація наближає текст до української аудиторії.
reading his office	промовляючи свою чергову молитву	одомашнення	Для українського читача, який не знайомий із терміном <i>Divine Office</i> , термін <i>молитва</i> є більш звичним. Переклад уникає калькування, такого як « <i>читаючи свій офіцій</i> », що могло б виглядати штучно та вимагало б додаткового пояснення.
Rabaiotti's icecream car	візок із морозивом фірми Рабайотті	одомашнення	Оригінальний текст описує торгову діяльність Антоніо Рабайотті, який мав візки для продажу морозива на вулицях Дубліна. Перекладач адаптував <i>car</i> як <i>візок</i> , що є логічним вибором, враховуючи формат торгівлі морозивом у ті часи. Додавання слова <i>фірма</i> вказує на комерційний характер бізнесу, роблячи текст зрозумілішим для сучасної аудиторії, адже сам бренд Рабайотті не обов'язково відомий українському читачеві.
rode lightly down the Liffey	пливе собі легенько по Ліффі	форенізація	Назва річки залишена в її оригінальній формі (<i>Liffey</i> – <i>Ліффі</i>). Це приклад форенізації, яка дозволяє зберегти географічний та культурний контекст тексту, підкреслюючи, що дія відбувається в Дубліні. Це важливо для автентичності і створення відчуття місця.

Продовження додатка А

Оригінал	Переклад	Стратегія	Пояснення
under Loopline bridge	під Круговим мостом	одомаш- нення	Назву мосту перекладено як <i>Круговий міст</i> , що є частковою адаптацією (непряме одомашнення), але водночас зберігає асоціацію з оригіналом. Переклад дає уявлення про форму мосту, залишаючи відчуття його унікальності.
in Thornton's	у крамниці Торнтон	одомаш- нення	Додавання пояснювального слова « <i>крамниця</i> » адаптує текст для українського читача, який може не знати, що <i>Thornton's</i> – це саме магазин. Це також відповідає культурним очікуванням аудиторії щодо ясності та пояснення деталей.
H. E. L. Y.'S filed before him	перед ним пройшли ланцюжком H. E. L. Y.'S	форенізація	Назва магазину, написана у вигляді аббревіатури, залишається без змін. Це форенізація, яка підкреслює культурну специфіку оригіналу, не спрощує текст для читача, а збереження цього елемента дозволяє читачеві долучитися до реалій Дубліна.
past Tangier lane	по Танжер- лейн	форенізація	Назва вулиці залишається незмінною, щоб підкреслити географічну специфіку та автентичність. У перекладі не використовується описовий підхід, як-от « <i>вулиця Танжер</i> » або « <i>провулок Танжер</i> », що було б прикладом одомашнення. Збереження оригінальної назви створює ефект чужоземності.

Стилістичні прийоми 1-го епізоду роману «Улісс»

Оригінал	Переклад	Назва прийому	Пояснення
Kinch	Кінчик	метафора	Прізвисько <i>Kinch</i> (<i>Кінчик</i>), дане Стівену, використовується як метафора для підкреслення його розумової «гостроти» (асоціація з лезом ножа) і водночас для відображення напружених, навіть ворожих відносин між персонажами.
fearful jesuit	богобо- язливий єзуїт	іронія	Хоча Стівен покинув віру і критикує католицьку церкву, використання фрази <i>fearful jesuit</i> іронічно вказує на його глибоке інтелектуальне та моральне формування, що походить від єзуїтської освіти. Цей вислів наголошує на залишковому впливі католицького виховання на його світогляд.
Chrysostomos	Златоуст	внутрішній монолог	Однослівна фраза <i>Chrysostomos</i> демонструє початок використання внутрішнього монологу Джойсом. Цей прийом дозволяє читачеві зануритися у хід думок Стівена Дедала, показуючи, як його асоціативне мислення об'єднує зовнішнє спостереження (золоті зуби Маллігана) із глибокими історичними і культурними алюзіями

Продовження додатка Б

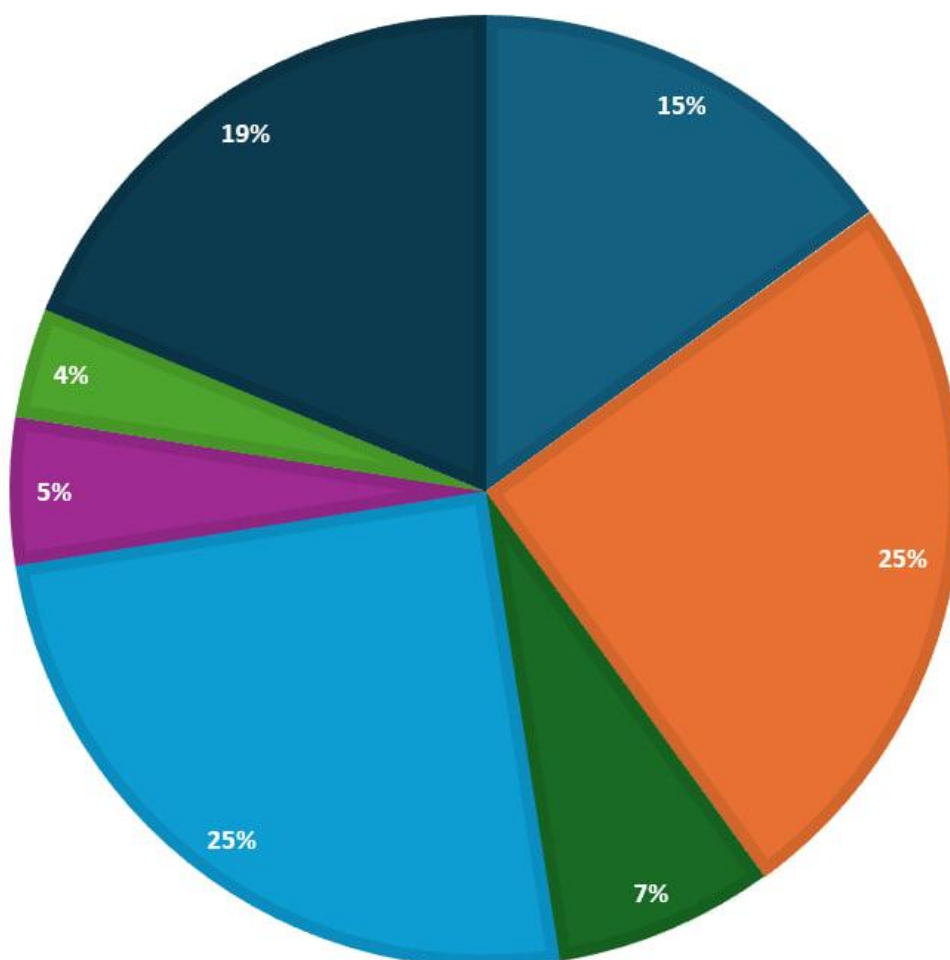
Оригінал	Переклад	Назва прийому	Пояснення
The mockery of it!	Смішна штуковина.	іронія	Цей комічний момент служить для ілюстрації загального принципу роману: поєднання гумору та серйозності, яке Джойс називає <i>jocoserious</i> . Таке поєднання дозволяє Джойсу одночасно звертатися до буденності та глибоких питань людського існування.
nosserag	носовик	неологізм	Використання <i>nosserag</i> і подібних неологізмів є проявом авторського словотвору Джойса, який служить для створення розмовної природності, руйнування мовних норм і підкреслення поетики буденності. Це один із ключових стилістичних прийомів, що робить мову твору новаторською і унікальною.
You must read them in the original.	Слід тобі прочитати їх в оригіналі.	іронія	Фраза іронічно підкреслює дилетантство Маллігана, який демонструє показну обізнаність у класичній грецькій культурі, але насправді використовує поверхневі знання. Ця іронія допомагає зобразити його як самозакоханого інтелектуала. Іронія також полягає у тому, що сам Джойс, який обрав «Одіссею» Гомера як основу для свого епосу, не володів класичною грецькою мовою.

Продовження додатка Б

Оригінал	Переклад	Назва прийому	Пояснення
The cracked lookingglass of a servant.	тріснуте люстерко служниці.	символізм	Фраза символізує недосконале мистецтво, яке, на думку Стівена, відображає викривлену реальність Ірландії, обтяжену колоніальним гнітом. Тріщина в дзеркалі натякає на те, що ірландська культура та мистецтво не можуть адекватно відобразити правду про себе через втрату національної автономії.
oxy chap	оксфордський мудрагель	сарказм	Термін підкреслює претензійність і самовпевненість персонажа Хейнса, створюючи комічний, навіть зневажливий відтінок. Джойс висміює «оксфордський стиль» як символ снобізму й зверхності.
a bowl of bitter waters	чаша гірких вод	символізм	Фраза символізує декілька ключових тем: смерть матері Стівена, його провину через неспроможність врятувати її, страх смерті та тягар спогадів. Чаша з зеленими водами символізує і її фізичні страждання (чаша з жовчю біля ліжка), і психологічну травму Стівена.

ЧАСТОТНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ПРИЙОМІВ У ПЕРШОМУ ЕПІЗОДІ РОМАНУ «УЛІСС»

■ Символізм ■ Метафори ■ Алюзії ■ Іронія ■ Сарказм ■ Неологізми ■ Внутрішні монологи

Хронологія перекладів роману «Улісс» різними мовами

Додаток Д

Частота застосування стратегій форенізації (відчуження) та одомашнення